

Зборник Института за педагошка истраживања
Година 53 • Број 2 • Децембар 2021 • 281–307
УДК 159.922.8.072(497.11)"2013/2014"
159.942.075-053.6(497.11)"2013/2014"

ISSN 0579-6431
ISSN 1820-9270 (Online)
<https://doi.org/10.2298/ZIPI2102281K>
Оригинални научни рад

МАЊЕ КОНТРОЛЕ, ВИШЕ ПОВЕРЕЊА: РОДИТЕЉСТВО И ЕКСТЕРНАЛИЗОВАНИ ПРОБЛЕМИ АДОЛЕСЦЕНАТА*

Марина Ковачевић Лепојевић** и Николета Гутвајн
Институт за педагошка истраживања, Београд, Србија

Татјана Ментус

Универзитет у Београду, Србија, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

АПСТРАКТ

Слаб родитељски надзор, негативни васпитни поступци и несигурно везивање препознају се као ризични фактори за испољавање екстернализованих проблема у адолесценцији. Циљ истраживања представља сагледавање улоге коју афективно везивање за родитеље има у тумачењу односа родитељског надзора и васпитних поступака родитеља са екстернализованим проблемима адолесцената. У истраживању је учествовало укупно 507 адолесцената (209 мушког и 298 женског пола), узраста од 15 до 18 година. Структуралним моделирањем откривено је да поверење у родитеље остварује систематски посреднички ефекат. Утврђено је да поверење у родитеље, посебно у мајку, представља бољи медијатор за објашњење везе позитивних васпитних поступака и родитељског надзора са агресивним понашањем, него са понашањима којима се крше правила. Резултати су интерпретирани у контексту значаја односа родитељ–дете и екстернализованих проблема адолесцената.

Кључне речи:

родитељство, родитељски надзор, афективно везивање за родитеље, екстернализовани проблеми, адолесценти.

* Напомена. Израда овог научног рада финансирана је од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (бр. уговора 451-03-9/2021-14/200018).

** E-mail: marina.lepojevic@gmail.com

■ УВОД

Тешкоће у адолесценцији се у развојној психопатологији групишу у две шире категорије (Achenbach & Rescorla, 2001): екстернализовани проблеми (неконтролисана понашања) и интернализовани проблеми (претерано контролисана понашања). Као главни предиктори екстернализованих проблема у адолесценцији препознају се фактори који се тичу односа родитељ–дете. Резултати метааналитичких студија указују на следеће факторе: родитељски надзор, строго кажњавање, афективно везивање за родитеље, психолошка контрола, топлина родитеља, одбацивање од стране родитеља, бихејвиорална контрола, строго кажњавање, ауторитативни и пермисивни родитељски стил (Hoeve *et al.*, 2012; Hoeve *et al.*, 2009; Pinquard, 2017). Истраживачи учестало испитују повезаност екстернализованих проблема са конструктима као што су: родитељски надзор (e.g. Finkenauer, Engels & Baumeister, 2005; Laird & LaFleur, 2016); афективно везивање за родитеље (Tambelli, Laghi, Odoriso & Notari, 2012; de Vries, Hoeve, Stam & Accecher, 2016), васпитни поступци родитеља (Fite, Colder, Lochman & Wells, 2006; Frick, Christian & Wootton, 1999) и друго.

Деценијама уназад истраживања указују на то да су слаб родитељски надзор и супервизија снажно повезани са проблемима у прилагођавању код адолесцената (Lopez-Tamayo, Robinson, Lambert, Jasson & Lalongo, 2016; Keijsers, 2016). Међутим, постоје несугласице око самог значења термина *родитељски надзор*. Систематско разматрање студија у којима је испитиван утицај слабог родитељског надзора на делинквенцију утврђен је снажнији ефекат у оним студијама у којима је дати утицај операционализован као знање родитеља о томе где, са ким и на који начин њихова деца проводе своје слободно време у односу на оне у којима је он операционализован као самоизвештавање адолесцената или као успостављање правила (Flanagan, Auty & Farrington, 2019). Екстернализовани и интернализовани проблеми снажније су повезани са знањем родитеља него са родитељском контролом или заинтересованошћу за активности своје деце (Stattin, Kerr & Tilton-Weaver, 2010). Истраживачки налази указују на то да је родитељски надзор сложен процес и односи се на родитељске поступке који утичу на стварање контекста за самоизвештавање адолесцената (e.g. Finkenauer, Engels & Baumeister, 2005). Позитивни и негативни васпитни поступци се чине релевантним за тумачење родитељског надзора као процеса. Родитељски надзор би тако требало да обухвати процену понашања родитеља и адолесцената; идентификовање образаца понашања код родитеља и адолесцената; евалуацију родитељских карактеристика које доприносе интеракцији родитељ–дете; евалуацију карактеристика адолесцената које доприносе интеракцији родитељ–дете; разматрање међузависности породичног, школског, вршњачког и контекста заједнице (Hayes, Hudson & Matthews, 2003). Резултати истраживања указују на то да адекватан родитељски надзор утиче на до-

бре односе родитељ–дете и друге породичне процесе (Borawski, Ievers-Landis, Lovegreen & Trapl, 2003; Kerr, Stattin & Trost, 1999; Kerr & Stattin, 2000). Према Хиршијевој теорији социјалних веза (Social Bonding Theory), социјално везивање обликује односе родитељ–дете, вршњачке односе, и односе између појединца и друштва (Hirschi, 1969). Оно заправо представља извор индиректне контроле родитеља, нарочито када нису физички присутни. Психолошко присуство родитеља тако може натерати адолесценте да два пута размисле пре него што „прекрше правило” (Kerr, Stattin & Burk, 2010). Ако је квалитет односа родитељ–дете важан за разумевање повезаности родитељског надзора и екстернализованих проблема (на пример, Kerr & Stattin, 2000), очекивало би се да се конфликтни односи деструктивно одражавају на родитељски надзор и да су у позитивној вези са екстернализованим проблемима (на пример, Агу, Duncan, Duncan & Hops, 1999; Buist *et al.*, 2017).

Може се уочити да се у истраживачким студијама недовољно обраћа пажња на односе родитељског надзора, васпитних поступака родитеља и афективног везивања са екстернализованим проблемима код адолесцената (Bosmans, Braet, Van Leeuwen & Beyers, 2006; Doyle & Markiewicz, 2005; Gallarin & Alonso-Arbiol, 2012; Laird & Marrero, 2010; Muris, Meesters & van den Berg, 2003). Претходна истраживања упућују на то да је јачина утицаја родитељског надзора на екстернализоване проблеме посредована афективним везивањем слабија у старијим групама адолесцената у односу на млађе адолесценте (Bosmans *et al.*, 2006), или се уопште не региструје (Gallarin & Alonso-Arbiol, 2012). Са друге стране, међусобна повезаност афективног везивања за родитеље и васпитних поступака родитеља бележи стабилност кроз све испитиване узрасне групе: 10–18 година (Bosmans *et al.*, 2006). Метааналитичке студије упућују на снажну повезаност родитељских васпитних поступака и екстернализованих проблема (Pinquart, 2017), као и родитељског надзора и екстернализованих проблема код адолесцената (Flanagan, Auty & Farrington, 2019). Није откривена посредничка улога афективног везивања у односу васпитних поступака родитеља и екстернализованих проблема адолесцената (Murriss, Meesters & van der Berg, 2003). Истраживачи препознају да ниво емоционалне повезаности у породици генерално остаје стабилан током адолесценције без обзира на промене које се региструју у другим доменима односа родитељ–дете (Steinberg & Silk, 2002). Препознаје се различита улога афективног везивања за мајку и за оца у вези са проблемима у прилагођавању адолесцената. Откривено је да поверење у мајку посредује у односу самоизвештавања адолесцената, распитивања родитеља и других релевантних стратегија родитељског надзора са понашањем којима се крше правила (Laird & Marrero, 2010). Такође, уочава се снажнија веза васпитних поступака мајки у односу на очеве и екстернализованих проблема, што се може објаснити тиме да мајке активније учествују у животу адолесцената, да са њима проводе више времена (Pinquart, 2017). Са друге стране, аутори сугеришу да

очеве и мајке на сличан начин утичу на децу (Fagan, Day, Lamb & Cabrera, 2014) и препоручују да сигурне афективне везе са оцем и мајком најбоље предвиђају адекватан развој деце (Pinquard, 2017). Истраживачки налази упућују на разлике у начину на који афективно везивање за оца и мајку посредује у односу родитељског надзора и васпитних поступака са понашањем којим се крше правила и са агресивним понашањем (Gallarin & Alonso-Arbiol, 2012; van der Vorst, Engels, Meeus & Deković, 2006).

Резултати факторске анализе указују на различиту улогу афективног везивања за оца и мајку у објашњењу екстернализованих проблема у понашању (Ковачевић-Леројевић, Илић, Малjkовић, Ковачевић & Илијић, 2020). Теорија социјалног везивања (Hirschi, 1969) подразумева афективно везивање за родитеље, као на један од кључних елемената социјалне везе између појединаца и друштва (поред посвећености, обављања конвенционалних друштвених улога и веровања у конвенционалне моралне вредности друштва). Циљ истраживања представља тестирање медијаторске улоге афективног везивања за родитеље у односу родитељског надзора и васпитних поступака родитеља са екстернализованим проблемима код београдских средњошколаца. С тим у вези, претпоставили смо да ће афективно везивање за родитеље бар парцијално објаснити везу родитељског надзора и васпитних поступака родитеља са екстернализованим проблемима. Секундарно, очекује се да ће се разјаснити разлике између афективног везивања за оца и мајку, у контексту разумевања екстернализованих проблема. На крају, очекује се да ће се утврдити разлике између агресивног понашања и понашања којима се крше правила у вези са родитељским надзором, васпитним поступцима родитеља и афективним везивањем за родитеље.

■ МЕТОД

Учесници и процедура

Истраживање је спроведено током другог полугодишта школске 2013/14. године. Случајним избором су одабрани ученици по једног одељења из сваког разреда (од првог до четвртог) из шест београдских средњих школа (три гимназије и три средње стручне школе). Узорак истраживања обухватио је 507 ученика узраста од петнаест до осамнаест година, оба пола. Просечан узраст ученика је 16,69 (SD = 1,119). Узорак је уједначен према узрасту: 97 (19,1%) петнаестогодишњака, 130 (25,6%) шеснаестогодишњака, 115 (22,7%) седамнаестогодишњака и 165 (32,5%) осамнаестогодишњака. Постоји релативна уједначеност према полу: 209 (41,2%) ученика и 298 (58,8%) ученица. Истраживање представља део докторске дисертације одбрањене на Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију, Универзитету у Београду. У складу са процедурама Факултета,

школе чији су ученици били учесници у истраживању су прошле неопходну интерну процедуру како би се омогућило спровођење истраживања (на пример, одобрење Савета родитеља). Ученици су били информисани о циљевима истраживања и упознати са процедуром прикупљања и чувања података. Учествовање у истраживању било је добровољно и анонимно. Подаци су прикупљани помоћу упитника, који су ученици попуњавали током једног школског часа.

Инструменти

Екстернализовани проблеми. За процену екстернализованих проблема коришћен је део инструментаријума за процену емоционалних, социјалних и бихевиоралних проблема деце и омладине Ахенбахов систем емпиријски базиране процене (*Achenbach System of Empirically Based Assessment – ASEBA*), упитник за младе (*Youth Self-Report – YSR*) (Achenbach & Rescorla, 2001). Коришћена верзија упитника нормирана је за узраст од 11 до 18 година. Преваленција и појавни облици екстернализованих проблема испитивани су на основу Скале агресивног понашања (*Aggressive Behavior*) и Скале понашања којим се крше правила (*Rule-Breaking Behavior*). Скала агресивног понашања садржи седамнаест ајтема, на пример: *Често се потучем*. Скала понашања којим се крше правила садржи шеснаест ајтема, на пример: *Пијем алкохол без одобрења родитеља*. Коефицијенти Кромбах алфе за Скалу агресивног понашања (0,837) и Скалу понашања којим се крше правила (0,824) одражавају добру унутрашњу конзистенцију и у складу су са налазима других истраживача (Achenbach & Rescorla, 2001). Скале су тростепене, Ликертовог типа, на које испитаници одговарају бирајући један од понуђених одговора од 0 – нетачно, преко 1 – делимично тачно и 3 – тачно. Укупан скор екстернализованих проблема, као и скорови на Скали агресивног понашања и Скали понашања којим се крше правила добијају се сабирањем одговора, а виши скорови подразумевају већу заступљеност екстернализованих проблема у понашању. Инструмент је коришћен у Србији на узорку адолесцената типичног развоја и са интелектуалном ометеношћу (Banković & Đorđević, 2014).

Родитељски надзор. За процену родитељског надзора коришћена је Скала родитељског надзора – *Parental monitoring* (Kerr & Stattin, 2000; Stattin & Kerr, 2000). Скала родитељског надзора се састоји од четири подскеле под називом: Знање родитеља (*Parents' Knowledge*), Самоизвештавање адолесцената (*Child Disclosure*), Распитивање родитеља (*Parental Solicitation*) и Родитељска контрола (*Parental Control*). Девет ајтема на Подскали родитељског знања мере информисаност родитеља о активностима, кретањима и пријатељима адолесцената. На пример: *Да ли твоји родитељи знају како проводиш слободно време?* Пет ајтема на Подскали самоизвештавања адолесцената мере спонтано извештавање родитеља о њиховим активностима, кретањима и пријатељима. На при-

мер: *Да ли причаш родитељима о својим друговима/другарицама? (нпр. шта мисле и осећају о различитим стварима)?* Пет питања на Подскали распитивања родитеља мере подстицање адолесцената на саопштавање о својим активностима, кретањима и пријатељима ван породице. На пример: *Колико често су те у претходних месец дана родитељи питали како си провео/ла слободно време?* Шест ајтема Подскале родитељске контроле мере начине на које су родитељи контролисали слободно време адолесцената. На пример: *Да ли мораш да питаш родитеље за дозволу да изађеш у ноћни излазак преко викенда?* Скала родитељског надзора је петостепена скала Ликертовог типа, при чему испитаници одговарају бирајући један од понуђених одговора: од 1 – никад, 2 – ретко, 3 – повремено, 4 – често до 5 – скоро увек. Скорови на подскалама Знање родитеља, Самоизвештавање адолесцената, Распитивање родитеља и Родитељска контрола добијају се сабирањем одговора, с тим да виши скорови на подскалама подразумевају већу заступљеност наведених аспеката родитељског надзора.

Коефицијенти поузданости подскала родитељског надзора се претежно сматрају добрим или прихватљивим, при чему коефицијенти поузданости за Подскалу знање родитеља износе 0,849, Подскалу родитељске контроле 0,832, док за Подскалу самоизвештавања адолесцената износи 0,746, изузетак представља Подскала распитивања родитеља, чија се поузданост, с обзиром на добијену вредност од 0,676 сматра упитном. Наведени коефицијенти поузданости су у складу са резултатима других истраживача (на пример, Stattin & Kerr, 2000).

Афективно везивање. За процену афективног везивања коришћен је Инвентар афективног везивања за родитеље и вршњаке (*Inventory of Parents and Peer Attachment – IPPA*) (Armsden & Greenberg, 1987), део за процену афективног везивања за мајку и оца у складу са последњим изменама аутора (Greenberg & Armsden, 2009). Састоји се од двадесет пет ајтема груписаних у три подскале под називом: Поверење (*Trust*), Комуникација (*Communication*) и Отуђеност (*Alienation*). Подскала поверење мери ниво заједничког разумевања и поштовања и састоји се од десет ајтема, на пример: *Моја мајка поштује моја осећања или Мој отац ме разуме.* Подскала комуникације мери квалитет међусобне комуникације и садржи девет ајтема, на пример: *Моја мајка ми помаже да боље разумем себе*” или *Мој отац примети кад сам узнемирен/а због нечега.* Подскала отуђености мери осећања беса и међусобне отуђености и садржи шест ајтема, на пример: *Лако се узнемирим у присуству моје мајке или Љут/а сам на мог оца.* Испитаници дају одговоре којима се посебно процењује афективно везивање за мајку и оца. Инвентар афективног везивања представља петостепену скалу Ликертовог типа, на којој испитаници одговарају бирајући један од понуђених одговора: 1 – никад, 2 – ретко, 3 – повремено, 4 – често до 5 – скоро увек. По два ајтема на подскалама поверења и комуникације се обрнуто скорују. Скорови на подскалама добијају се сабирањем одговора, с тим да виши скорови на Подскали поверење подразумевају већи степен поверења између адолесцента и мајке/оца, на Подскали комуникације бољу комуникацију

између адолесцента и мајке/оца и на Подскали отуђености већи степен отуђености између адолесцента и мајке/оца. У складу са налазима других истраживача, ревидирана верзија Инвентара афективног везивања за родитеље, која је примењена у раду, има добре параметре поузданости. Коефицијенти поузданости (Кромбах алфа) су највиши за Подскалу поверења, за оца (0,913) и мајку (0,886), затим добри су и за Подскалу комуникације са мајком (0,840) и оцем (0,879). Међутим, изузетак представља Подскала отуђености од оца (0,749) чији се коефицијент сматра прихватљивим, док је поузданост коефицијента за мајку (0,699) упитна. Подскала отуђености се и према налазима других истраживача препознаје као подскала која има најмањи коефицијент поузданости (Greenberg & Armsden, 2009; Pace, Martini & Zavattini, 2011).

Позитивни и негативни васпитни поступци родитеља. Алабама упитник о родитељству (*Alabama Parenting Questionnaire – APQ*) мери пет димензија родитељства које су релевантне за етиологију и третман екстернализованих проблема – верзија која је намењена деци од шест до осамнаест година (Frick, 1991). То је петостепена скала Ликертовог типа, где испитаници одговарају бирајући један од понуђених одговора (1 – никад, 2 – скоро увек, 3 – повремено, 4 – често и 5 – увек). Састоји се од 42 ставке, које су груписане у пет подскала и то: Укљученост родитеља (*Parental Involvement*), Позитивно родитељство (*Positive Parenting*), Слаб надзор/супервизија (*Poor Monitoring/Supervision*), Неконзистентно дисциплиновање (*Inconsistent Discipline*) и Физичко кажњавање (*Corporal Punishment*). Сумирањем одговора добијају се скорови за сваку подскалу. Подскала укључености родитеља садржи десет ајтема којима се мери учествовање родитеља у различитим активностима које адолесценти обављају у слободно време, на пример: *Мајка ми помаже око домаћих задатака* или *Помажем у планирању породичних активности*. Подскала позитивног родитељства садржи шест ајтема којима се мери подстицање позитивног понашања адолесцената, на пример: *Родитељи ме похвале када урадим нешто добро* или *Родитељи ми говоре да воле када им помажем у кућним пословима*. Подскала слабог надзора/супервизије састоји се од десет ајтема којима се указује на изостанак надзора и супервизије од родитеља, на пример: „Родитељи су толико заузети да забораве где сам и шта радим” или *Дешава ми се да не оставим родитељима поруку или их на други начин обавестим о томе где идем*. Подскала неконзистентног дисциплиновања садржи шест ајтема којима се мери недоследност у поступањима родитеља, на пример: *Родитељи ми прете да ће ме казнити, а онда то не ураде* или *Казна коју добијам од родитеља зависи од њиховог расположења*. Подскала физичког кажњавања родитеља обухвата три ајтема који репрезентују облике физичког кажњавања, попут: *Родитељи ме ошамаре када урадим нешто лоше* или *Родитељи ме кажњавају тако што ме ударају каишем, прутом или другим предметима када урадим нешто лоше*. Скорови на подскалама добијају се сабирањем одговора, с тим да виши скорови указују на већу заступљеност позитивних (на подскалама: Укљученост родитеља и

Позитивно родитељство) и негативних (на подскалама: Слаб надзор/супервизија, Неконзистентно дисциплиновање и Физичко кажњавање) васпитних поступака родитеља. Поред описаних скала, постоји и седам ајтема којима се процењују и неки други поступци родитеља, на пример: *Родитељи ме игноришу када се понашам како треба* или *Родитељи вичу или галаме на мене када урадим нешто лоше*. Слабију унутрашњу конзистенцију у односу на друге скале, али у границама прихватљивости и у складу са налазима других истраживача (Frick, Christian & Wootton, 1999), има Алабама упитник о родитељству. За подскале Позитивно родитељство – 0,809 и Укљученост родитеља – 0,792 вредност Кромбах алфе указује на добру, односно прихватљиву поузданост. Међутим, коефицијенти измерени за подскале Физичко кажњавање – 0,662 и Слаб надзор/супервизију – 0,688 указују на сумњиву поузданост, док Подскала неконзистентног дисциплиновања има слабу поузданост (0,523).

Статистичка обрада

За обраду података коришћени су статистички програмски пакети SPSS и AMOS. Корелациона анализа извршена је за испитивање јачине и смера повезаности између свих испитиваних варијабли. Као мера повезаности коришћен је Пирсонов коефицијент линеарне корелације. Техника структуралног моделирања (*Structural equation modeling* – SEM) коришћена је за тестирање релација родитељског надзора и васпитних поступака родитеља (егзогене варијабле) и екстернализованих проблема (ендогене варијабле) у понашању адолесцената, уз медијацију афективног везивања за оца и мајку. Подесност модела испитивана је путем хиквадрата (χ^2), инкременталних фит индекса – Нормирани фит индекс (NFI), Такер–Луисов индекс (TLI) и Индекс компаративног фитовања (CFI) и Квадратни корен просечне квадрираних грешке апроксимације (RMSEA). Процењена је максимална вероватноћа (MLE – *Maximum Likelihood Estimation*).

РЕЗУЛТАТИ

Дескриптивна статистика и интеркорелације испитиваних мера

Табела 1: Дескриптивне карактеристике и интеркорелације испитиваних мера

	Н	Мин	Макс	АС	СД	А
Агресивно понашање	507	0	28	7,66	5,20	0,837
Кршење правила	507	0	26	5,18	4,45	0,824
Знање родитеља	507	8	25	3,876	0,705	0,849
Самоизвештавање адолесцената	507	7	25	3,504	0,821	0,746
Распитивање родитеља	507	8	25	3,692	0,735	0,676
Родитељска контрола	507	5	25	3,202	1,006	0,832
Поверење мајка	507	10	50	4,284	0,665	0,886
Комуникација мајка	507	12	45	3,766	0,815	0,840
Отуђеност мајка	507	6	27	2,073	0,744	0,699
Поверење отац	507	10	50	4,034	0,858	0,913
Комуникација отац	507	9	45	3,269	0,963	0,879
Отуђеност отац	507	6	28	2,320	0,858	0,749
Укљученост родитеља	507	12	50	3,252	0,710	0,792
Позитивно родитељство	507	6	30	3,623	0,860	0,809
Слаб родитељски надзор/супервизија	507	10	43	2,626	0,615	0,688
Неконзистентно родитељство	507	6	28	2,602	0,757	0,523
Физичко кажњавање	507	3	15	1,798	0,730	0,662

Табела 2: Интеркорелације испитиваних варијабли

	ЕП	АП	КП	ЗР	СА	РР	РК	ПМ	КМ	ОМ	ПО	КО	ОО	УР	ПР	СН	НР
АП	0,928**																
КП	0,883**	0,659**															
ЗР	-0,437**	-0,303**	-0,515**														
СА	-0,391**	-0,263**	-0,471**	0,673**													
РР	-0,171**	-0,099*	-0,232**	0,473**	0,529**												
РК	-0,159**	-0,067	-0,234**	0,321**	0,233**	0,300**											
ПМ	-0,395**	-0,305**	-0,420**	0,498**	0,478**	0,358**	0,029										
КМ	-0,301**	-0,212**	-0,347**	0,539**	0,600**	0,473**	0,203**	0,735**									
ОМ	0,396**	0,341**	0,387**	-0,418**	-0,448**	-0,300**	-0,018	-0,696**	-0,618**								
ПО	-0,391**	-0,322**	-0,407**	0,401**	0,367**	0,298**	0,093*	0,460**	0,349**	-0,378**							
КО	-0,333**	-0,289**	-0,316**	0,408**	0,381**	0,330**	0,157**	0,382**	0,451**	-0,358**	0,778**						
ОО	0,350**	0,330**	0,313**	-0,304**	-0,291**	-0,183**	-0,021	-0,371**	-0,292**	0,529**	-0,692**	-0,653**					

РУ	-0,218**	-0,131**	-0,277**	0,487**	0,539**	0,524**	0,231**	0,508**	0,611**	-0,421**	0,224**	0,299**	-0,167**				
ПР	-0,224**	-0,151**	-0,268**	0,375**	0,370**	0,377**	0,173**	0,397**	0,404**	-0,280**	0,357**	0,375**	-0,263**	0,561**			
СН	0,427**	0,323**	0,475**	-0,492**	-0,391**	-0,250**	-0,458**	-0,274**	-0,323**	0,321**	-0,280**	-0,267**	0,226**	-0,235**	-0,196**		
НР	0,275**	0,226**	0,269**	-0,253**	-0,248**	-0,128**	-0,075	-0,276**	-0,209**	0,289**	-0,228**	-0,235**	0,222**	-0,060	-0,019	0,358**	
ФК	0,294**	0,278**	0,267**	-0,146**	-0,152**	-0,102*	0,207**	-0,326**	-0,157**	0,317**	-0,335**	-0,275**	0,334**	-0,082	-0,148**	0,099*	0,213**

Напомена. ЕП – Екстернализовани проблеми; АП – Агресивно понашање; КП – Понашање којима се крше правила; ЗР – Знање родитеља; СА – Самоизвештавање адолесцената; РР – Распитивање родитеља; РК – Родитељска контрола; ПМ – Поверење мајка; КМ – Комуникација мајка; ОМ – Отуђеност мајка; ПО – Поверење отац; КО – Комуникација отац; ОО – Отуђеност отац; УР – Укљученост родитеља; ПР – Позитивно родитељство; СН – Слаб надзор/супервизија; НР – Неконзистентно родитељство; ФК – Физичко кажњавање.

$p > 0,05$, ** $p < 0,05$, *** $p < 0,01$

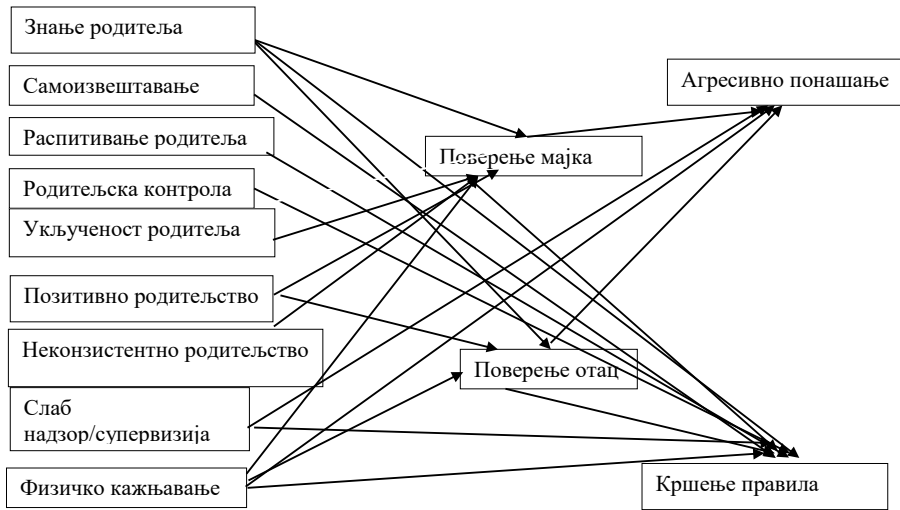
Уочава се да су димензије родитељског надзора најснажније повезане са конструктом афективног везивања за родитеље. Сви аспекти родитељског надзора осим родитељске контроле корелирају са поверењем, комуникацијом и отуђеношћу од мајке и оца. Додатно, димензије родитељског надзора позитивно корелирају са позитивним васпитним поступцима родитеља. Екстернализовани проблеми негативно корелирају са свим скалама родитељског надзора, позитивним аспектима афективног везивања за родитеље (поверење у мајку/оца и комуникација са мајком/оцем) и позитивним васпитним поступцима (укљученост родитеља и позитивно родитељство). Бележе се и позитивне корелације екстернализованих проблема са отуђеношћу од мајке/оца и негативним васпитним поступцима (неконзистентно дисциплиновање и физичко кажњавање).

Афективно везивање за родитеље као медијатор везе родитељског надзора, позитивних и негативних васпитних поступака са екстернализованим проблемима

После моделирања ($\chi^2 = 7,59$; $df = 4$, $p > 0,05$; $NFI = 1$; $TLI = 0,97$; $CFI = 1$; $RMSEA = 0,04$ (0,20 до 0,59) директних и индиректних стаза од родитељског надзора и позитивних и негативних васпитних поступака према агресивном понашању и понашањима којима се крше правила, добија се модел превише компликован за интерпретацију, јер све варијабле међусобно корелирају. Прво смо елиминисали све параметре који нису значајни ($\chi^2 = 104,8$; $df = 51$, $p < 0,05$; $NFI = 0,98$; $TLI = 0,97$; $CFI = 0,99$; $RMSEA = 0,05$), па онда све медијаторе који нису значајни у вези са екстернализованим проблемима ($\chi^2 = 420,47$; $df = 23$, $p < 0,05$; $NFI = 0,98$; $TLI = 0,97$; $CFI = 0,99$; $RMSEA = 0,04$, 90% CI [0,020 – 0,059]). Интеркорелације између фокалних предиктора су тестиране у оригиналном, потом и финалном моделу. Коначни структурални модел дат је на Слици 1. Коефицијенти стаза дати су у Табели 3. Индиректни ефекти дати су у Табели 4.

Структуралним моделирањем откривено је неколико интересантних налаза о односима између испитиваних варијабли. Као медијатори који директно и негативно утичу на агресивно понашање и понашања којима се крше правила препознати су поверење у мајку и оца. Њихов ефекат је слаб, али систематски и заслужује даљу пажњу. Поверење у мајку у потпуности посредује односе укључености родитеља и неконзистентног родитељства са понашањима којима се крше правила, као и односе родитељске контроле, позитивног родитељства и укључености родитеља са агресивним понашањем. Поверење у мајку и оца у потпуности посредују односе између позитивног родитељства и понашања којима се крше правила, као и знања родитеља и агресивног понашања. Парцијална медијација поверења у мајку и оца регистрована је у односу знања родитеља и понашања којима се крше правила, као и физичког кажњавања са понашањем

којима се крше правила и агресивним понашањем. Поверење у мајку остварује парцијалну медијацију везе између родитељске контроле и понашања којима се крше правила. Све стазе од родитељског надзора према понашању којима се крше правила су негативне осим у случају распитивања родитеља. Физичко кажњавање и слаб надзор/супервизија позитивно утичу на критеријумске варијабле.

Слика 1: Поверење у мајку и оца као медијатор везе између родитељског надзора и васпитних поступака и агресивног понашања и понашања којима се крше правила

Коефицијенти стаза финалног структуралног модела са поверењем у мајку и оца као медијаторима везе родитељског надзора и васпитних поступака родитеља са агресивним понашањем и понашањем којима се крше правила дати су у Табели 3.

Табела 3: Стандардизовани и нестандардизовани регресиони коефицијенти

			B	β	SE	CR	P	Label
ПМ	<---	ЗР	0,27	0,28	0,40	0,07	***	par_1
ПО	<---	ЗР	0,28	0,28	0,41	0,07	***	par_2
ПМ	<---	ПК	-0,13	-0,13	0,35	-0,04	***	par_6
ПМ	<---	УР	0,33	0,34	0,41	0,08	***	par_8
ПМ	<---	ПП	0,94	0,96	0,40	0,02	0,19	par_9
ПО	<---	ПП	0,21	0,21	0,41	0,05	***	par_10
ПМ	<---	НР	-0,13	-0,13	0,34	0,00	***	par_13
ПМ	<---	ФК	-0,19	-0,19	0,37	-0,05	***	par_14
ПО	<---	ФК	-0,27	-0,26	0,39	-0,07	***	par_15
КП	<---	ЗР	-0,14	-0,14	0,43	-0,03	0,01	par_3
КП	<---	СА	-0,15	-0,15	0,40	-0,04	***	par_4
КП	<---	РР	0,07	0,72	0,35	0,02	0,43	par_5
КП	<---	РК	-0,09	-0,91	0,34	-0,03	0,10	par_7
АП	<---	СН	0,23	0,23	0,41	0,06	***	par_11
КП	<---	СН	0,23	0,24	0,40	0,06	***	par_12
АП	<---	ФК	0,18	0,17	0,45	0,04	***	par_16
КП	<---	ФК	0,14	0,14	0,39	0,04	***	par_17
АП	<---	ПМ	-0,12	-0,12	0,47	-0,03	0,10	par_19
КП	<---	ПМ	-0,13	-0,13	0,42	-0,03	0,03	par_20
КП	<---	ПО	-0,14	-0,14	0,40	-0,03	***	par_21
АП	<---	ПО	-0,15	-0,15	0,47	-0,03	0,02	par_54

Model fit: $\chi^2 = 42,47$; $df = 23$, $p < 0,05$; $NFI = 0,98$; $TLI = 0,97$; $CFI = 0,99$;
 RMSEA = 0,04, 90% CI [0,020 – 0,059]

Напомена. B – нестандардизовани регресиони коефицијент SE(B) – стандардна грешка;
 β – стандардизовани регресиони коефицијент; CR – критички рацио.

АП – АП – Агресивно понашање; КП – Понашање којима се крше правила; ЗР – Знање родитеља; СА – Самоизвештавање адолесцената; РР – Распитивање родитеља; РК – Родитељска контрола; ПМ – Поверење мајка; КМ – Комуникација мајка; ОМ – Отуђеност мајка; ПО – Поверење отац; КО – Комуникација отац; ОО – Отуђеност отац; УР – Укљученост родитеља; ПР – Позитивно родитељство; СН – Слаб надзор/супервизија; НР – Неконзистентно родитељство; ФК – Физичко кажњавање.

Табела 4: Стандардизовани и нестандардизовани индиректни ефекти

		В	В
НР		0,00	0,00
ФК		0,00	0,00
ПР		0,00	0,00
УР		0,00	0,00
РК		0,00	0,00
ЗР	ПМ	0,00	0,00
ПМ		0,00	0,00
СА		0,00	0,00
ПО		0,00	0,00
СН		0,00	0,00
РР		0,00	0,00
<hr/>			
НР		0,00	0,00
ФК		0,00	0,00
ПР		0,00	0,00
УР		0,00	0,00
РК		0,00	0,00
ЗР	ПО	0,00	0,00
ПМ		0,00	0,00
СА		0,00	0,00
ПО		0,00	0,00
СН		0,00	0,00
РР		0,00	0,00

НР		0,17	0,17
ФК		0,62	0,61
ПР		-0,41	-0,42
УР		-0,42	-0,44
РК		0,16	0,17
ЗР	КП	-0,73	-0,75
ПМ		0,00	0,00
СА		0,00	0,00
ПО		0,00	0,00
СН		0,00	0,00
РР		0,00	0,00
НР		0,16	0,16
ФК		0,64	0,61
ПР		-0,42	-0,42
УР		-0,40	-0,41
РК		0,16	0,16
ЗР	АП	-0,74	-0,74
ПМ		0,00	0,00
СА		0,00	0,00
ПО		0,00	0,00
СН		0,00	0,00
РР		0,00	0,00

Напомена. В – нестандардизовани регресиони коефицијент SE(B) – стандардна грешка; β – стандардизовани регресиони коефицијент; CR – критички рацио.

АП – АП – Агресивно понашање; КП – Понашање којима се крше правила; ЗР – Знање родитеља; СА – Самоизвештавање адолесцената; РР – Распитивање родитеља; РК – Родитељска контрола; ПМ – Поверење мајка; КМ – Комуникација мајка; ОМ – Отуђеност мајка; ПО – Поверење отац; КО – Комуникација отац; ОО – Отуђеност отац; УР – Укљученост родитеља; ПР – Позитивно родитељство; СН – Слаб надзор/супервизија; НР – Неконзистентно родитељство; ФК – Физичко кажњавање.

■ ДИСКУСИЈА

У приказаној студији испитиван је медијаторски потенцијал афективног везивања за родитеље у испитивању везе родитељског надзора и васпитних поступака родитеља са екстернализованим проблемима код београдских средњошколаца. Главни налази указују на то да поверење у мајку и оца остварују парцијалну медијацију у односу родитељског надзора и понашања којима се крше правила, као и пуну медијацију односа позитивних васпитних поступака и понашања којима се крше правила и позитивних васпитних поступака и знања родитеља са агресивним понашањем. Поверење у мајку посредује у односу позитивних васпитних поступака родитеља са екстернализованим проблемима, што је у складу са претпоставком да адолесценти свакако остварују више дневних интеракција са мајкама у односу на очеве. Извори знања родитеља имају искључиво директне везе са понашањем којима се крше правила, док их са агресивним понашањем не остварују. Откривено је да је афективно везивање за родитеље адекватнији медијатор у тумачењу везе родитељског надзора и васпитних поступака родитеља са агресивним понашањем, него са понашањем којима се крше правила.

Дати налази иду у прилог разлика у односу родитељског надзора и васпитних пракси родитеља са агресивним понашањем и са понашањима којима се крше правила као што су претходна истраживања показала (Cutrín, Maneiro & López-Romero, 2020). Истраживачки налази указују на то да висока родитељска контрола може бити штетна за адолесцените уколико није праћена поверењем и самоизвештавањем, као индикаторима позитивних односа са родитељима (Melotti, Poti, Giancesini & Brighi, 2018). Резултати истраживања су у сагласности са Хиршијевом (Hirschi, 1969) теоријом социјалне контроле, којом се проблеми у понашању објашњавају посредством нарушене везе између адолесцената и њихових родитеља. Аутори указују на то да висока родитељска контрола угрожава осећај личне контроле код адолесцената, те да је свака добит у превенирању проблема у понашању анулирана развојем интернализованих проблема (Kerr & Stattin, 2000). Може се рећи да је овај налаз у датој студији делимично потврђен. Наиме, повећана родитељска контрола повлачи мање поверења у мајку и веће испољавање агресивног понашања. Резултати су у складу са претходним истраживањима која упућују на то да већа контрола родитеља подстиче агресивно понашање и понашања којима се крше правила и нижи ниво знања родитеља (Cutrín, Maneiro & López-Romero, 2020). У неким студијама није потврђен овакав налаз, што се доводи у везу са критеријумском варијаблом. Наиме, истраживачи су се чешће опредељивали да мере делинквенцију, као понашање које мери висок ниво структурираних проблема у понашању који суштински нису агресивни (Keijsers, 2010; Kerr, Stattin & Burk, 2010; Soenens, Vansteenkiste, Luyckx & Goossens, 2006). Без адекватних афективних веза роди-

тељска контрола може бити перципирана у контексту провоцирања циклуса коерзивних реакција (Patterson, DeBaryshe & Ramsey, 1993). Како је очекивано и у складу са већином истраживачких студија и коерзивном теоријом, директне везе између негативних родитељских пракси и агресивног понашања су примећене (Bender *et al.*, 2007; van der Vorst, Engels, Mees & Deković, 2006). Бележе се истраживачки докази о медијацији афективног везивања у односу негативних родитељских пракси и агресивног понашања, што је делимично откривено и у датој студији (Bosmans *et al.*, 2006; Gallarin & Alonso-Arbiol, 2012). Позитивни васпитни поступци индиректно су повезани са агресивним понашањем, нарочито посредством афективног везивања за мајку, што је у сагласности са резултатима претходних истраживања о стабилности везе позитивних васпитних поступака и афективног везивања за родитеље (Bosmans *et al.*, 2006; Madigan, Moran, Schuegnel, Pederso & Otten, 2007). Мајке су у односу на очеве традиционално више усмерене на васпитавање деце у српском друштву (Zuković, Ninković & Krstić, 2015). Друго објашњење тиче се различитих улога које очеви и мајке имају у социјализацији адолесцената. Наиме, добри афективни односи са мајкама у снажнијој су вези са просоцијалним понашањем према породици, док су добри афективни односи са очевима од значаја у вези са просоцијалним понашањем према пријатељима (Padilla-Walker, Nielson & Day, 2016). Поверење у мајку и оца у потпуности посредује у односу знања родитеља и агресивног понашања. Ниједан извор знања родитеља није повезан са агресивним понашањем. Агресивно понашање је отвореније у односу на понашања којима се крше правила, те је уочљивије од стране родитеља и социјалне средине. У контексту реактивног родитељства очекивана је промена односа између родитеља и адолесцената током времена, почевши од појављивања симптома промене – на пример, опадање ресурса, пажње, поверења (de Haan, Prinzie & Deković, 2012; Fanti, Henrich, Brookmeyer & Kuperminc, 2008; Laird & Marrero, 2010).

Слаб родитељски надзор је искључиво директно и позитивно повезан са екстернализаним проблемима што може бити објашњено великом сличношћу припадајућих ајтема (Stanger, Dumenci, Kamon & Burstein, 2004). Друго могуће објашњење лежи у реактивном родитељству које се може односити и на позитивне односе распитивања родитеља и екстернализованих проблема (Fite *et al.*, 2006; Kirwil, 2009; Muñoz, Pakalniskiene & Frick, 2011). Са друге стране, активни напори родитеља да добију више информација о понашању и животу своје деце могу имати неповољан утицај на њихов развој и јављање проблема у понашању (Keijsers, Frijns, Branje & Meeus, 2009; Kerr, Stattin & Burk, 2010). Адолесценти имају наглашену потребу за аутономијом и распитивање родитеља може бити доживљено као интрузивно (Criss *et al.*, 2015; Gaertner *et al.*, 2010). У утицајним истраживањима из дате области самоизвештавање се препознаје као најважнији извор знања родитеља и има јак и конзистентан утицај на испољавање по-

нашања којима се крше правила и на делинквенцију (Keijsers, 2010; Kerr, Stattin & Burk, 2010; Kerr, Stattin & Trost, 1999; Laird & LaFleur, 2016; van der Vorst *et al.*, 2006). Истраживања потврђују да су пасивне стратегије за добијање информација много ефективније него активне. Како бисмо разумели реципрочне везе између самоизвештавања и проблема у понашању код адолесцената, аутори су увели испитивање конструкта који се тиче чувања тајни, за који се испоставило да је једини лонгитудинални предиктор екстернализованих проблема (Frijns, Keijsers, Branje & Meeus, 2010). Управљање информацијама чини се као веома важно за разумевање односа родитељ–дете, са тенденцијом разликовања самоизвештавања, лагања, чувања тајни.

Чињеница да је откривен допринос поверења адолесцената у родитеље уклапа се у концептуални оквир теорија социјалне контроле (Hirschi, 1969; Nye, 1958, према Wells, 2010). Поверење у родитеље дефинитивно се може сматрати изразом афективне идентификације (љубав и поштовање у односима родитељ–дете), интимност у комуникацији (упознатост са бригама и проблемима детета) изразом знања родитеља, како је то конципирано у овом истраживању, а супервизија (психолошка присутност родитеља у ризичним ситуацијама) дефинисана је као родитељска контрола. Три наведена елемента, према теорији социјалног везивања, представљају темељ појма афективног везивања за родитеље у ширем смислу (Hirschi, 1969). Дакле, развијањем прикладних афективних веза од детињства до адолесценције и уз адекватан родитељски надзор у адолесценцији отвара се пут интернализацији вредности и превенцији екстернализованих проблема у понашању. Наиме, може се рећи да од односа родитељ–дете, који је овом приликом репрезентован у поверењу, у великој мери зависи како ће поједини аспекти родитељског надзора и васпитни поступци родитеља с тим у вези утицати на испољавање агресивног понашања и понашања којим се крше правила.

Резултати истраживања упућују на то да би саставни део интервенција за унапређивање родитељског надзора требало да буду и садржаји у циљу успостављања/одржавања доброг односа родитељ–дете. Програми би требало да буду креирани и адаптирани у складу са карактеристикама полазника. Породице се разликују по ресурсима којима располажу, политикама компанија у којима су родитељи/старатељи запослени, породичним вредностима, ставовима и друго. С једне стране, родитељи могу бити несигурни у вези са васпитним поступцима, не препознавајући тренутак за реакцију. С друге стране, могу да буду превише фокусирани на себе не схватајући да је њихова реакција потребна. Мотивисаност за унапређивање родитељске праксе је важан предуслов за учествовање у програму. Програми намењени родитељима би требало да садрже интервенције чији је циљ усмерен на унапређивање комуникације родитељ–дете, вештине слушања, позитивне васпитне поступке и друго. Родитељи би требало да науче како да се суоче са ризичним ситуацијама у којима се њихова

деца могу наћи, али тако да то не наруши однос родитељ–дете. С тим у вези, родитељи би требало да буду свесни типичних развојних проблема и специфичних препорука за њихово превазилажење. Евалуационе студије упућују на снажан ефекат интервенција за родитеље у превенцији и редукцији екстернализованих проблема у детињству и адолесценцији (Kazdin, 1997; Woolfenden, Williams & Peat, 2002). Најбољи резултати су примећени код родитеља преадолесцената и у раној адолесценцији (Stakić, 2016). Терапија интеракције родитељ–дете (*Parent-Child Interaction Therapy*) и Програм позитивног родитељства (*Positive Parenting Program*) издвајају се као концептуално сагласни са резултатима дате студије. Резултати истраживања упућују на умерене до снажне ефекте у редуковању екстернализованих проблема у детињству и адолесценцији (Thomas & Zimmer-Gembeck 2007).

■ ЗАКЉУЧАК, ОГРАНИЧЕЊА И ПРЕПОРУКЕ

Представљени закључци отварају питање да ли адекватан родитељски надзор и позитивни васпитни поступци могу независно превентивно утицати на екстернализоване проблеме адолесцената и каква је улога афективног везивања за родитеље с тим у вези. Откривено је да поверење, које адолесценти имају у своје родитеље, има важну улогу у превенцији агресивног понашања, као и у мањој мери у превенцији понашања којима се крше правила. С обзиром на то да се агресивно понашање јавља пре него понашања којима се крше правила (Cutrín, Maneiro & López-Romero, 2020; Hyde, Burt, Shaw, Donnellan & Forbes, 2015), резултат може бити протумачен у контексту опадања капацитета родитеља за адекватну реакцију на агресивно понашање до периода адолесценције. Као што је откривено и у претходним истраживањима, иако родитељски надзор и афективно везивање за родитеље независно имају снажан утицај на екстернализоване проблеме адолесцената, њихово садејство у датом контексту има слабији утицај него што је очекивано (e. g. Rankin & Wells, 1990). Чини се да знање родитеља има велики потенцијал у посредовању утицаја родитељског надзора и васпитних пракси родитеља на екстернализоване проблеме адолесцената (на пример, Criss *et al.*, 2015). Приликом планирања превентивних интервенција требало би се фокусирати на унапређивање заинтересованости родитеља за активности и проблеме сопствене деце, наглашавајући значај развијања поверења између деце и родитеља. Родитељи би требало да задрже психолошко присуство код своје деце и када нису физички присутни.

Препознаје се неколико ограничења истраживања. Прво, испитивана је ученичка перцепција родитељског надзора и васпитних поступака родитеља (мајки, очева или и мајки и очева) што онемогућава да се с тим у вези испита независан утицај мајки и очева. Испитивања варијација у родитељској вас-

питној пракси допринела би померању граница у разумевању њиховог утицаја на испољавање екстернализованих проблема адолесцената (Boele, Denissen, Mooren & Keijsers, 2019). Даље, потпунији увид у родитељску васпитну праксу стекао би се уколико би биле разматране и родитељске перцепције. Дизајн студије онемогућава интерпретацију промена у родитељској пракси током одређеног временског периода с обзиром да је процена перцепције обављена у једној временској тачки. Такође, како би се постигао потпунији увид у утицај родитељске праксе на развој детета, потребно је поред проблема у прилагођавању истраживати и односе који имају позитивне развојне исходе (Smetana, 2017).

Коришћена литература

- 📖 Achenbach, T. M. & Rescorla, L. A. (2001). *Manual for the ASEBA school-age forms and profiles*. Burlington: University of Vermont, Research Center for Children, Youth & Families.
- 📖 Armsden, G. C. & Greenberg, M. T. (1987). The inventory of parent and peer attachment: Individual differences and their relationship to psychological well-being in adolescents. *Journal of Youth and Adolescents*, 16(5), 427–452. DOI: 10.1007/BF02202939
- 📖 Ary, D. V., Duncan, T. E., Duncan, S. C. & Hops, H. (1999). Adolescent problem behavior: The influence of parents and peers. *Behaviour Research and Therapy*, 37(3), 217–230. DOI: 10.1016/S0005-7967(98)00133-8
- 📖 Banković, S. & Đorđević, M. (2014). Samoprocena nivoa aktivnosti, socijalizacije i akademskog postignuća kod adolescenata sa lakom intelektualnom ometenošću i adolescenata tipičnog razvoja. U M. Japundža-Milislavljević (ur.), *Problemi u adaptivnom funkcionisanju osoba sa intelektualnom ometenošću* (str. 105–123). Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- 📖 Bender, H. L., Allen, J. P., McElhaney, K. B., Antonishak, J., Moore, C. M., Kelly, H. O. B. & Davis, S. M. (2007). Use of harsh physical discipline and developmental outcomes in adolescence. *Development and Psychopathology*, 19(1), 227–242. DOI: 10.1017/S0954579407070125
- 📖 Boele, S., Denissen, J., Moopen, N. & Keijsers, L. (2019). Over-time fluctuations in parenting and adolescent adaptation within families: A systematic review. *Adolescent Research Review*, 5, 1–23. DOI: 10.1007/s40894-019-00127-9
- 📖 Borawski, E. A., Ievers-Landis, C. E., Lovegreen, L. D. & Trapl, E. S. (2003). Parental monitoring negotiated unsupervised time, and parental trust: The role of perceived parenting practices in adolescent health risk behaviors. *Journal of Adolescent Health*, 33(2), 60–70. DOI: 10.1016/S1054-139X(03)00100-9
- 📖 Bosmans, G., Braet, C., Van Leeuwen, K. & Beyers, W. (2006). Do parenting behaviors predict externalizing behavior in adolescence, or is attachment the neglected 3rd factor?. *Journal of Youth and Adolescence*, 35(3), 354–364. DOI: 10.1007/s10964-005-9026-1
- 📖 Buist, K. L., Verhoeven, M., Hoksbergen, R., terLaak, J., Watve, S. & Paranjpe, A. (2017). Associations of perceived sibling and parent-child relationship quality with internalizing and externalizing problems: Comparing Indian and Dutch early adolescents. *The Journal of Early Adolescence*, 37(8), 1163–1190. DOI: 10.1177/2F0272431616653473
- 📖 Criss, M. M., Lee, T. K., Morris, A. S., Cui, L., Bosler, C. D., Shreffler, K. M. & Silk, J. S. (2015). Link between monitoring behavior and adolescent adjustment: An analysis of direct and indirect effects. *Journal of Child and Family Studies*, 24(3), 668–678. DOI: 10.1007/s10826-013-9877-0
- 📖 Cutrín, O., Maneiro, L. & López-Romero, L. (2020). Parental knowledge and its sources: Testing their predictive value for violent and non-violent behaviour in adolescence. *A closer look at parenting styles* (pp. 277–299). New York: Nova Science Publishers.
- 📖 De Haan, A., Prinzie, P. & Deković, M. (2012). Change and reciprocity in adolescent aggressive and rule-breaking behaviors and parental support and dysfunctional discipline. *Development and Psychopathology*, 24(01), 301–315. DOI: 10.1080/01639625.2017.1286172
- 📖 de Vries, S. L., Hovee, M., Stams, G. J. J. & Asscher, J. J. (2016). Adolescent-parent attachment and externalizing behavior: The mediating role of individual and social factors. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 44(2), 283–294. DOI: 10.1007/s10802-015-9999-5
- 📖 Doyle, A. B. & Markiewicz, D. (2005). Parenting, marital conflict and adjustment from early-to mid-adolescence: Mediated by adolescent attachment style?. *Journal of Youth and Adolescence*, 34(2), 97–110. DOI: 10.1007/s10964-005-3209-7

- Gallarin, M. & Alonso-Arbiol, I. (2012). Parenting practices, parental attachment and aggressiveness in adolescence: A predictive model. *Journal of Adolescence*, 35(1), 1601–1610. DOI:10.1016/j.adolescence.2012.07.002
- Gaertner, A. E., Rathert, J. L., Fite, P. J., Vitulano, M., Wynn, P. T. & Harber, J. (2010). Sources of parental knowledge as moderators of the relation between parental psychological control and relational and physical/verbal aggression. *Journal of Child and Family Studies*, 19(5), 607–616. DOI: 10.1007/s10826-009-9345-z
- Greenberg, M. T. & Armsden, G. C. (2009). *Inventory of Parent and Peer Attachment (IPPA)*. Seattle: University of Washington. Retrieved August 17th, 2013. from the World Wide Web <http://prevention.psu.edu/pubs/documents/IPPAmanual0809.pdf>
- Fagan, J., Day, R., Lamb, M. E. & Cabrera, N. J. (2014). Should researchers conceptualize differently the dimensions of parenting for fathers and mothers?. *Journal of Family Theory & Review*, 6(4), 390–405. DOI: 10.1111/jftr.12044
- Fanti, K. A., Henrich, C. C., Brookmeyer, K. A. & Kuperminc, G. P. (2008). Toward a transactional model of parent-adolescent relationship quality and adolescent psychological adjustment. *The Journal of Early Adolescence*, 28(2), 252–276. DOI: 10.1177%2F0272431607312766
- Finkenauer, C., Engels, R. & Baumeister, R. (2005). Parenting behaviour and adolescent behavioural and emotional problems: The role of self-control. *International Journal of Behavioral Development*, 29(1), 58–69. DOI: 10.1080/01650250444000333
- Fite, P. J., Colder, C. R., Lochman, J. E. & Wells, K. C. (2006). The mutual influence of parenting and boys' externalizing behavior problems. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 27(2), 151–164. DOI: 10.1016/j.appdev.2005.12.011
- Flanagan, I. M., Auty, K. M. & Farrington, D. P. (2019). Parental supervision and later offending: A systematic review of longitudinal studies. *Aggression and Violent Behavior*, 47, 215–229. DOI: 10.1016/j.avb.2019.06.003
- Frick, P. (1991). *The Alabama Parenting Questionnaire*. Tuscalosa: University of Alabama.
- Frick, P. J., Christian, R. E. & Wootton, J. M. (1999). Age trends in the association between parenting practices and conduct problems. *Behavior Modification*, 23(1), 106–128. DOI: 10.1177%2F0145445599231005
- Frijns, T., Keijsers, L., Branje, S. & Meeus, W. (2010). What parents don't know and how it may affect their children: Qualifying the disclosure–adjustment link. *Journal of Adolescence*, 33(2), 261–270. DOI: 10.1016/j.adolescence.2009.05.010
- Hayes, L., Hudson, A. & Matthews, J. (2003). Parental monitoring: a process model of parent-adolescent interaction. *Behaviour Change*, 20(1), 13–24. DOI: 10.1375/bech.20.1.13.24844
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. New Jersey: Transaction publisher. (Ninth printing in 2009).
- Hoeve, M., Dubas, J. S., Eichelsheim, V. I., Van der Laan, P. H., Smeenk, W. & Gerris, J. R. (2009). The relationship between parenting and delinquency: A meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37(6), 749–775. DOI: 10.1007/s10802-009-9310-8
- Hoeve, M., Stams, G. J. J., Van der Put, C. E., Dubas, J. S., Van der Laan, P. H. & Gerris, J. R. (2012). A meta-analysis of attachment to parents and delinquency. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 40(5), 771–785. DOI:10.1007/s10802-011-9608-1
- Hyde, L. W., Burt, S. A., Shaw, D. S., Donnellan, M. B. & Forbes, E. E. (2015). Early starting, aggressive, and/or callous–unemotional? Examining the overlap and predictive utility of antisocial behavior subtypes. *Journal of Abnormal Psychology*, 124(2), 329–342. DOI: 10.1037/abn0000029

- 📖 Kazdin, A. E. (1997). Parent management training: Evidence, outcomes, and issues. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 36(10), 1349–1356. DOI: 10.1097/00004583-199710000-00016
- 📖 Keijsers, L. (2010). *Does Your Mother Know? Parent-child Communication About Adolescent Daily Activities* (Doctoral thesis). Utrecht: Utrecht University.
- 📖 Keijsers, L. (2016). Parental monitoring and adolescent's problem behaviors: How much do we really know? *International Journal of Behavioral Development*, 40(3), 271–281. DOI:10.1177/0165025415592515
- 📖 Keijsers, L., Frijns, T., Branje, S. J. & Meus, W. (2009). Developmental links of adolescent disclosure, parental solicitation, and control with delinquency: moderation by parental support. *Developmental Psychology*, 45(5), 1314–1327. DOI:10.1037/a0016693
- 📖 Kerr, M. & Stattin, H. (2000). What parents know, how they know it, and several forms of adolescent adjustment: Further support for a reinterpretation of monitoring. *Developmental Psychology*, 36(3), 366–380. DOI: 10.1037/0012-1649.36.3.366
- 📖 Kerr, M., Stattin, H. & Trost, K. (1999). To know you is to trust you: Parents' trust is rooted in child disclosure of information. *Journal of Adolescence*, 22(6), 737–752. DOI: 10.1006/jado.1999.0266
- 📖 Kerr, M., Stattin, H. & Burk, W. (2010). A reinterpretation of parental monitoring in longitudinal perspective. *Journal of Research on Adolescence*, 20(1), 39–64. DOI: 10.1111/j.1532-7795.2009.00623.x
- 📖 Kirwil, L. (2009). Parental mediation of children's Internet use in different European countries. *Journal of Children and Media*, 3(4), 394–409. DOI: 10.1080/17482790903233440
- 📖 Kovačević-Lepojević, M., Ilić, Z., Maljković, M., Kovačević, M. & Ilijić, L. (2020). Parenting and externalising problems in adolescents: Results of factor analysis. *Vojnosanitetski pregled*, 77(5), 487–493. DOI: 0.2298/VSP170117099K
- 📖 Laird, R. D. & LaFleur, L. K. (2016). Disclosure and monitoring as predictors of mother adolescent agreement in reports of early adolescent rule-breaking behavior. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 45(2), 188–200. DOI: 10.1080/15374416.2014.963856
- 📖 Laird, R. D. & Marrero, M. D. (2010). Information management and behavior problems: Is concealing misbehavior necessarily a sign of trouble? *Journal of Adolescence*, 33(1), 297–308. DOI: 10.1016/j.adolescence.2009.05.018
- 📖 Lopez-Tamayo, R., LaVome Robinson, W., Lambert, S. F., Jason, L. A. & Jalongo, N. S. (2016). Parental monitoring, association with externalized behavior, and academic outcomes in urban African American youth: A moderated mediation analysis. *American Journal of Community Psychology*, 57(3–4), 366–379. DOI: 10.1002/ajcp.12056
- 📖 Madigan, S., Moran, G., Schuegnel, C., Pederson, D. & Otten, R. (2007). Unresolved maternal behavior disrupted maternal behavior and disorganized attachment in infancy: Links to toddler behavior problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48(10), 1042–1050. DOI: 10.1111/j.1469-7610.2007.01805.x
- 📖 Melotti, G., Poti, S., Giancesini, G. & Brighi, A. (2018). Adolescents at risk of delinquency. The role of parental control, trust, and disclosure. *Deviant Behavior*, 39(3), 347–362. DOI:10.1080/01639625.2017.1286172
- 📖 Muñoz, L. C., Pakalniskiene, V. & Frick, P. J. (2011). Parental monitoring and youth behavior problems: Moderation by callous-unemotional traits over time. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 20(5), 261–269. DOI: 10.1007/s00787-011-0172-6

- 📖 Muris, P., Meesters, C. & van den Berg, S. (2003). Internalizing and externalizing problems as correlates of self-reported attachment style and perceived parental rearing in normal adolescents. *Journal of Child and Family Studies*, 12(2), 171–183. DOI: 10.1023/A:1022858715598
- 📖 Pace C., Martini, P. & Zavattini, G. (2011). The factor structure of the Inventory of Parent and Peer Attachment (IPPA): A survey of Italian adolescents. *Personality and Individual Differences*, 51(1), 83–88. DOI: 10.1016/j.paid.2011.03
- 📖 Padilla-Walker, L. M., Nielson, M. G. & Day, R. D. (2016). The role of parental warmth and hostility on adolescents' prosocial behavior toward multiple targets. *Journal of Family Psychology*, 30(3), 331–340. DOI: 10.1037/fam0000157
- 📖 Patterson, G., DeBaryshe, B. & Ramsey, E. (1993). A Developmental perspective on antisocial behavior. In M. Gauvain, & M. Cole (Eds.), *Readings on the Development of Children* (pp. 263–271). NY: Freeman.
- 📖 Pinquart, M. (2017). Associations of parenting dimensions and styles with externalizing problems of children and adolescents: An updated meta-analysis. *Developmental Psychology*, 53(5), 873. DOI: 10.1037/dev0000295
- 📖 Rankin, J. H. & Wells, L. E. (1990). The effect of parental attachments and direct controls on delinquency. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 27(2), 140–165. DOI: 10.1177%2F0022427890027002003
- 📖 Smetana, J. G. (2017). Current research on parenting styles, dimensions, and beliefs. *Current Opinion in Psychology*, 15, 19–25. DOI: 10.1016/j.copsy.2017.02.012
- 📖 Soenens, B., Vansteenkiste, M., Luyckx, K. & Goossens, L. (2006). Parenting and adolescent problem behavior: An integrated model with adolescent self-disclosure and perceived parental knowledge as intervening variables. *Developmental Psychology*, 42(2), 305–318. DOI: 10.1037/0012-1649.42.2.305
- 📖 Stakić, Đ. (2013). *Priručnik za stručnjake u sistemu maloletničkog pravosuđa*. Beograd: International management group.
- 📖 Stanger, C., Dumenci, L., Kamon, J. & Burstein, M. (2004). Parenting and children's externalizing problems in substance-abusing families. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 33(3), 590–600. DOI: 10.1207/s15374424jccp3303_16
- 📖 Stattin, H. & Kerr, M. (2000). Parental monitoring: A reinterpretation. *Child Development*, 71(4), 1072–1085. DOI: 10.1111/1467-8624.00210
- 📖 Stattin, H., Kerr, M. & Tilton-Weaver, L. (2010). Parental monitoring: A critical examination of the research. In V. Gullamo-Ramos, J. Jaccard & P. Dittus (Eds.), *Parental Monitoring of Adolescents: Current Perspectives for Researchers and Practicioners*. New York: Columbia University Press.
- 📖 Steinberg, L. & Silk, J. S. (2002). Parenting adolescents. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Children and parenting* (pp. 103–133). Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- 📖 Tambelli, R., Laghi, F., Odorisio, F. & Notari, V. (2012). Attachment relationships and internalizing and externalizing problems among Italian adolescents. *Children and Youth Services Review*, 34(8), 1465–1471. DOI: 10.1016/j.chilyouth.2012.04.004
- 📖 Thomas, R. & Zimmer-Gembeck, M. J. (2007). Behavioral outcomes of parent-child interaction therapy and Triple P—Positive Parenting Program: A review and meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35(3), 475–495. DOI: 10.1007/s10802-007-9104-9
- 📖 Van der Vorst, H., Engels, R. C., Meeus, W. & Deković, M. (2006). Parental attachment, parental control, and early development of alcohol use: A longitudinal study. *Psychology of Addictive Behaviors*, 20(2), 107–116. DOI: 10.1080/17482790903233440

- 📖 Wells, E. (2010). Nye, F. Ivan: Family Controls and Delinquency. In F. T. Cullen & P. Wilcox (Eds.), *Encyclopedia of Criminological Theory, volume 1* (pp. 670–674). Thousand Oaks: SAGE publications.
- 📖 Woolfenden, S. R., Williams, K. & Peat, J. K. (2002). Family and parenting interventions for conduct disorder and delinquency: A meta-analysis of randomised controlled trials. *Archives of Disease in Childhood, 86*(4), 251–256. DOI: 10.1136/adc.86.4.251
- 📖 Zuković, S., Ninković, S. & Krstić, K. (2015). Vaspitni postupci roditelja iz ugla adolescenata. *Psihološka istraživanja, 18*(1), 125–143.

Примљено 04.06.2021; прихваћено за штампу 15.11.2021.

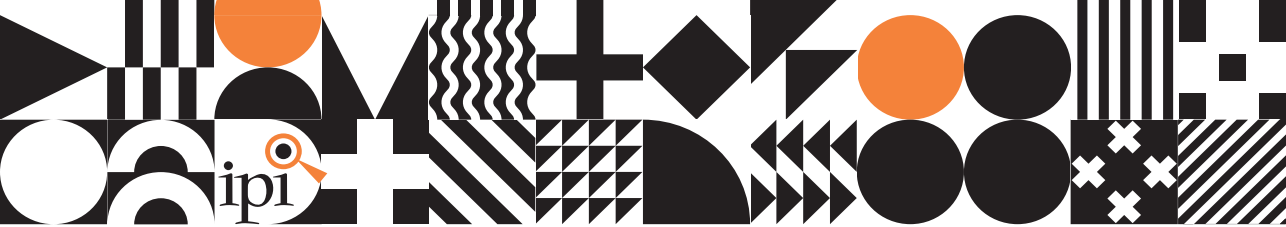
МЕНЬШЕ КОНТРОЛЯ, БОЛЬШЕ ДОВЕРИЯ: РОДИТЕЛЬСТВО И ЭКСТЕРНАЛИЗОВАННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПОДРОСТКОВ

Марина Ковачевич Лепович и Николетта Гутвайн
Институт педагогических исследований, Белград, Сербия

Татьяна Ментус
Белградский университет, Сербия, факультет специального образования и реабилитации

Аннотация. Плохой родительский контроль, негативные воспитательные образцы и приёмы, а также ненадёжная привязанность к родителям считаются факторами риска при проявлении экстернализованных проблем в подростковом возрасте. Целью исследования является изучение роли, которую аффективная привязанность к родителям играет в толковании отношений родительского контроля и воспитательных приёмов родителей с экстернализованными проблемами в подростковом возрасте. В исследовании приняли участие 507 подростков (209 мужского пола и 298 женского пола) в возрасте от 15 до 18 лет. Структурным моделированием выявлено, что доверие к родителям осуществляет систематический посреднический эффект. Было обнаружено, что доверие к родителям, особенно к матери, является лучшим медиатором для объяснения связи позитивных приёмов воспитания и родительского контроля с агрессивным поведением, чем с поведением, нарушающим правил. Результаты были интерпретированы в контексте значимости родительско-детских отношений и экстернализованных проблем в подростковом возрасте.

Ключевые слова: родительство, родительский контроль, аффективная привязанность к родителям, экстернализованные проблемы, подростки.

Journal of the Institute for Educational Research
Volume 53 • Number 2 • December 2021 • 281–307
UDC 159.922.8.072(497.11)"2013/2014"
159.942.075-053.6(497.11)"2013/2014"

ISSN 0579-6431
ISSN 1820-9270 (Online)
<https://doi.org/10.2298/ZIPI2102281K>
Original research paper

CONTROL LESS, TRUST MORE: PARENTING AND EXTERNALISING PROBLEMS OF ADOLESCENTS*

Marina Kovačević Lepojević** and **Nikoleta Gutvajn**
Institute for Educational Research, Belgrade, Serbia

Tatjana Mentus Kandić

University of Belgrade, Serbia, Faculty of Special Education and Rehabilitation

---

ABSTRACT

Previous research recognises poor parental monitoring, negative parental upbringing practices and insecure attachment as risk factors of great importance for understanding externalising problems in adolescence. The aim of the research is to understand the role that affective attachment to parents plays in the interpretation of the relationship between parental monitoring and upbringing practices with externalising problems of adolescents. A total of 507 adolescents (209 males and 298 females), aged between 15 to 18 filled the questionnaires. Through the use of structural equation modelling, trust in parents is revealed as important mediator with systematic effect that deserves further attention. It is found that trust in parents, especially in mothers, is a more potent mediator for explaining the link between positive parenting and parental monitoring with aggressive behaviour than with rule-breaking behaviour. Results are discussed in the light of the importance of parent-adolescent relationship for externalising problems in adolescence.

Key words:

parenting, parental monitoring, attachment to parents, externalising problems, adolescents.

---

* *Note.* This work was funded by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia (Contract No. 451-03-9/2021-14/200018).

** E-mail: marina.lepojevic@gmail.com

■ INTRODUCTION

Within the theoretical framework of developmental psychopathology, difficulties in adolescent adjustment are summarised in two broad categories: externalising problems (under control) and internalising problems (over-controlled) (Achenbach & Rescorla, 2001). Among predictors of externalising problems in adolescence, those related to parent-adolescent relationship have drawn great attention of researchers worldwide. For example, recent meta-analysis point to following factors: parental monitoring, severe punishment, attachment to parents, psychological control, parental warmth, parental rejection, behavioural control, psychological control, autonomy granting, authoritative, and permissive parenting (Hoeve *et al.*, 2009; Hoeve *et al.*, 2012; Piquard, 2017). Researchers often examine the connection between externalising problems and constructs such as: parental monitoring (e.g. Finkenauer, Engels & Baumeister, 2005; Laird & LaFleur, 2016); attachment to parents (Tambelli, Laghi, Odoriso & Notari, 2012; Vries, Hoeve, Stam & Accecher, 2016), parental practice (Fite, Colder, Lochman & Wells, 2006; Frick, Christian & Wootton, 1999), etc.

For decades, research has indicated that poor parental monitoring and supervision are highly related to adolescent adjustment (Lopez-Tamayo, Robinson, Lambert, Jasson & Lalongo, 2016; Keijsers, 2016). Nevertheless, researchers disagree about the significance of the term “parental monitoring”. A systematic review of studies examining the impact of poor parental control on delinquency found a stronger effect on those who operationalised it as parents’ knowledge of where, with whom and how their children spend their spare time in comparison to those where it was operationalised as self-examination of adolescents or as the establishment of rules (Flanagan, Auty & Farrington, 2019). Various measures of externalising and internalising problems correlated more strongly with parental knowledge than with control or solicitation (Stattin, Kerr & Tilton-Weaver, 2010). Researcher suggests that monitoring is a complex process and involves parental actions that provide context conducive to adolescent disclosure (e.g. Finkenauer, Engels & Baumeister, 2005). Positive and negative educational practices seem relevant to the interpretation of parental control as a process. Parental monitoring should involve the assessment of parental and adolescent behaviour; identification of the patterns of parental and adolescent behaviour in cycles; evaluation of parental characteristics that contribute to parent-adolescent interactions; evaluation of the adolescent’s characteristics that contribute to parent-adolescent interactions and consideration of the interconnectedness of the family context, peers, school, and community (Hayes, Hudson & Matthews, 2003). The results of the research indicate that adequate parental supervision affects good parent-child relationships and other family processes. (Borawski, Ievers-Landis, Lovegreen & Trapl, 2003; Kerr, Stattin & Trost, 1999; Kerr & Stattin, 2000). According to Hirsch’s Theory of Social

Bonds, social bonding shapes parent-child relationships, peer relationships, and the relationship between the individual and society. (Hirschi, 1969). Social bonding provides a source of indirect control that parents have over their children especially when they are not physically present. Parental psychological presence can therefore make adolescents think twice before “breaking the rule” (Kerr, Stattin & Burk, 2010). If relationship quality were important for understanding the link of monitoring with externalising problems (e.g. Kerr & Stattin, 2000), one would expect that conflict would be destructive to parental monitoring and positively related to externalising problems (e.g. Ary, Duncan, Duncan & Hops, 1999; Buist *et al.*, 2017).

Not too many research papers pay attention to the relationship of parental monitoring and parenting practice, attachment to parents with adolescent externalising problem behaviour (Bosmans, Braet, Van Leeuwen & Beyers, 2006; Doyle & Markiewicz, 2005; Gallarin & Alonso-Arbiol, 2012; Laird & Marrero, 2010; Muris, Meesters & van den Berg, 2003). Prior research indicates that the strength of the relationship between parental monitoring and externalising problems, mediated by attachment to parents, was weaker in the older group of adolescents (Bosmans *et al.*, 2006), or completely missing (Gallarin & Alonso-Arbiol, 2012). On the other hand, the strength of the link between attachment to parents and parental practice was equally important across all examined age groups (10–18) (Bosmans *et al.*, 2006). However, recent meta-analytical studies point to a strong link between parenting and externalising problems (Pinquart, 2017), and parental monitoring and externalising problems in the sample of adolescents (Flanagan, Auty & Farrington, 2019). Murris, Meesters & van der Berg (2003) did not reveal mediating effect of attachment to parents in relation to parental practice and externalising problems. Researchers recognise that the level of emotional cohesion across families generally remains unchanged during adolescence regardless of changes that are observed in other domains of the parent-child relationship. (Steinberg & Silk, 2002). The different roles of affective attachment to mother and father in relation to adolescent adjustment problems are also discerned. It has been found that trust in mothers mediated the link between child self-disclosure, solicitation and other relevant parental monitoring strategies with rule-breaking behaviour (Laird & Marrero, 2010). Stronger associations of maternal parenting with externalising problems than paternal parenting might be explained by the fact that the children may be more influenced by the caregiver who is most involved in their lives (Pinquart, 2017). Nevertheless, researchers suggest that fathering and mothering influence children in similar ways (Fagan, Day, Lamb & Cabrera, 2014), and recommend that combined effects of secure attachments to mother and to father best predict the child’s development (Pinquart, 2017). Research findings suggest differences in the way affective attachment to father and mother mediates parental monitoring and upbringing processes with rule-breaking and violent behaviours (Gallarin & Alonso-Arbiol, 2012; van der Vorst, Engels, Mees & Deković, 2006).

The results of the factor analysis have previously suggested that different role of attachment to mothers and fathers related to externalising problems (Kovačević-Lepojević, Ilić, Maljković, Kovačević & Ilijić, 2020). Hirschi's widely recognised social bonding theory (1969) involves attachment to parents as one of the key elements of social bond (in addition to commitment, involvement in conventional social roles and belief in conventional moral values of society). The aim of the current research is to test the mediation role of attachment to parents in relation to parental monitoring and parental practice with externalising problems on the Serbian sample. In line with previous findings, we hypothesise that the link between parental monitoring and parental practice with externalising problems will at least partially explain the connection between parental monitoring and parenting practices with externalising problems. Moreover, it is expected to clarify the specific role of attachment to mothers and fathers related to externalising problems. Finally, we aim to examine the differences between aggressive and rule-breaking behaviour in relation to parental monitoring and parental practice and attachment to parents.

■ METHOD

Participants and procedures

The research was conducted during the second term of the 2013/14 school year. Research participants were students of six Belgrade secondary schools, and they were chosen by random selection from one class in each grade (from the first to the fourth grade). The sample included 507 students of both sexes, aged from fifteen to eighteen. Students' average age was 16.69 (SD = 1,119), with 97 (19.1%) fifteen-year-olds, 130 (25.6%) sixteen-year-olds, 115 (22.7%) seventeen-year-olds and 165 (32.5%) eighteen-year-olds. There is a relative gender equality with 209 (41.2%) male students and 298 (58.8%) female students. This survey was a part of doctoral thesis at the University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation (FASPER). As it was recommended by FASPER, participating schools conducted their internal procedures which were necessary for obtaining data from students (e.g. approval of parental council).

Taking into account all high schools and vocational secondary schools in Belgrade, a simple random technique was used to select the sample, selecting three high schools and three secondary vocational schools. The principals of each school were contacted and informed about research goals, and the approval request was sent. When principals agreed, researchers informed students about research goals and gave the information on collecting procedure and data confidentiality. None

of the students refused to participate in the study. Participation was voluntarily and anonymous. Data were collected by the questionnaire during one school class.

Instruments

Externalising problems. For the assessment of externalising problems, a part of instrumentarium for assessing the emotional, social and behavioural problems in children and adolescents the Achenbach System of Empirically Based Assessment – ASEBA, Youth Self-Report – YSR (Achenbach & Rescorla, 2001) was used. Prevalence and forms of externalising problems were studied on the basis of the Scale of Aggressive Behaviour (17 items) (item example: “I fight a lot”) and the Scale of Rule-Breaking Behaviour (16 items) (item example: “I drink alcohol”). The coefficients of Cronbach’s alpha for the Scale of Aggressive Behaviour (.837) and for the Scale of Rule-Breaking Behaviour (.824) reflect a good internal consistency and correspond to the findings of other researchers (Achenbach & Rescorla, 2001). The scales are three-grade Likert-type scales where respondents give their answers by choosing one of the replies offered, starting from 0 – false, through 1 – partly true and 3 – true. The total score of externalising problems and the scores on the Scale of Aggressive Behaviour and the Scale of Rule-Breaking Behaviour have been obtained by the addition of answers, higher scores implying larger share of externalising behaviour problems. The instrument was implemented in Serbia with the sample of adolescents displaying typical development and the ones with intellectual disabilities (Banković & Đorđević, 2014).

Parental monitoring. The Scale of Parental Monitoring (Kerr & Stattin, 2000; Stattin & Kerr, 2000) was used for the assessment of parental monitoring. The Scale of Parental Monitoring consists of four subscales titled: Parental Knowledge, Child Disclosure, Parental Solicitation and Parental Control. Nine items on the Parental Knowledge Subscale measure parents’ awareness of the activities, movements and friends of adolescents. For example, “Do your parents know how you spend your free time?” The five items on the Child Disclosure Subscale measure spontaneous reporting of their activities, movements, and friends. For example, “Do you tell your parents about your friends? (e.g. what they think and feel about different things)”. Five questions on the Parental Solicitation Subscale measure encouraging adolescents to communicate their activities, movements and friends outside the family. For example, “How often in the past month did your parents ask you how you spent your free time?” The six items of the Parental Control Subscale measure the ways in which parents controlled adolescents’ free time. For example, “Do you have to ask your parents for permission to go out at night at weekends?”. The Parental Monitoring Scale is a five-point Likert-type scale, with respondents answering by choosing one of the given answers from 1 – never, 2 – rarely, 3 – sometimes, 4 – often, to 5 – almost always. Scores on the subscales: Parental Knowledge, Child Disclosure,

Parental Solicitation and Parental Control are obtained by summing the answers, with higher scores on the subscales implying a greater representation of these aspects of parental monitoring. The coefficients of reliability, according to the results obtained by studying the Subscales of Parental Monitoring, are mainly deemed to be good or acceptable, the coefficients of reliability for Subscale of Parental Knowledge being 0.849, Subscale of Parental Control being .832, Subscale of Child Disclosure being .746, except for Subscale of Parental Solicitation whose reliability is considered questionable, given the obtained value of .676. These reliability coefficients are in line with the results of other researchers (Stattin & Kerr, 2000).

Attachment to parents. The Inventory of Parents and Peer Attachment, IPPA) (Armsden & Greenberg, 1987), namely, the section for assessing the affective attachment to mother and father according to the last changes made by the author (Greenberg & Armsden, 2009), was used for assessing the affective attachment. It contains twenty-five items grouped in three subscales titled: Trust, Communication and Alienation. The Subscale of Trust measures the level of mutual understanding and respect and consists of ten items, for example: “My mother respects my feelings” or “My father understands me”. The Communication Subscale measures the quality of mutual communication and contains nine items, for example: “My mother helps me understand myself better” or “My father notices when I am upset about something”. The Alienation Subscale measures feelings of anger and mutual alienation and contains six items, for example, “I get easily upset in the presence of my mother” or “I’m angry with my father.” The Inventory of Parents and Peer Attachment is a five-point Likert-type scale, with respondents answering by choosing one of the suggested answers from 1 – never, 2 – rarely, 3 – sometimes, 4 – often, to 5 – almost always. Respondents provide answers that specifically assess affective attachment to mother and father. Scores on the subscales are obtained by summing the answers, with higher scores on the Trust Subscale implying a higher degree of trust between the adolescent and mother/father, the Communication Subscale better communication between the adolescent and mother/father and the Alienation Subscale a higher degree of alienation between the adolescent and mother/ father. As it was found in literature, revised version of the Inventory of Parents Attachment used in this research paper, except for the Subscale of Alienation from Mother, has good reliability parameters (Pace, Martini & Zavattini, 2011). Coefficients of Cronbach’s alpha for subscales: Trust in Father (.913), Trust in Mother (.886), Communication with Mother (.840), Communication with Father (.879) show good reliability, with acceptable reliability of Alienation of Father (.749) and suspicious reliability of Alienation of Mother (.699). That is in line with the results of average Cronbach’s alpha coefficients for attachment to mother (.87) and attachment to father (.89) given by the author of the instrument (Greenberg & Armsden, 2009).

Positive and negative parental practices. The Alabama Parenting Questionnaire (APQ) measures five parenting dimensions that are relevant for aetiology and treatment of externalising problems, the version intended for six- to eighteen-year-old children (Frick, 1991). It contains 42 items grouped in five subscales in a following way: Parental Involvement, Positive Parenting, Poor Monitoring/Supervision, Inconsistent Discipline and Corporal Punishment. The Parental Involvement Subscale contains ten items that measure parental involvement in a variety of leisure activities that adolescents engage in, such as “My mother helps me with homework” or “I help plan family activities.” The Positive Parenting Subscale contains six items that measure the encouragement of positive adolescent behaviour, for example, “Parents praise me when I do something good” or “Parents tell me they love it when I help them with household chores.” The Poor Monitoring/Supervision Subscale consists of ten items that indicate a lack of monitoring and supervision by parents, for example “Parents are so busy that they forget where I am and what I do” or “It happens that I do not leave a message to my parents or inform them otherwise where I am going.” The Inconsistent Discipline Subscale contains six items that measure inconsistencies in parents’ actions, for example, “Parents threaten to punish me and then fail to do so” or “The punishment I receive from my parents depends on their mood.” The Corporal Punishment Subscale includes three items that represent forms of corporal punishment such as “Parents slap me when I do something bad” or “Parents punish me by hitting me with a belt, a stick or other objects when I do something bad.” The APQ is a five-point Likert-type questionnaire, where respondents choose one of the given answers from 1 – never, 2 – rarely, 3 – sometimes, 4 – often, to 5 – almost always. Scores for each subscale are obtained by summarising the answers. The Alabama Parenting Questionnaire (Frick, Christian & Wootton, 1999) has a weaker internal consistency compared to other scales, but it remains within the limits of acceptability and in accordance with the findings of other researchers. For the subscales: Positive Parenting of .809 and Parental Involvement of .792 the value of Cronbach’s alpha indicates good, i.e., acceptable reliability. However, the coefficients measured for subscales: Corporal Punishment .662 and Poor Monitoring/Supervision .688, indicate suspicious reliability given that the Inconsistent Discipline Subscale has a poor reliability (.523).

Statistical procedure

Data were analysed with a SPSS and AMOS statistical software. Correlation analysis was used to examine the strength and direction of the relationship between all examined variables. Pearson’s linear correlation coefficient was used as a measure of correlation. Structural equation modelling (SEM) was used for testing the relations between parental monitoring (as exogenous variables) and externalising problems (endogenous variables) with the mediation of attachment to mother and father. Overall

fit of the model was assessed using χ^2 , the relative/normed χ^2 to degrees of freedom (df) ratio, the Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA), the Normed-Fit Index (NFI), the Comparative Fit Index (CFI) and the Tucker Lewis Index (TLI). According to the standards, a model fit the data if χ^2 is non-significant, but it is known that significance of χ^2 increases with sample size, number of variables and their correlation (Lazarević, 2008). Maximum Likelihood Estimation was used.

RESULTS

Descriptive statistics and intercorrelation of examined measures

Table 1: Descriptive characteristics and internal consistency of examined measures

	N	Min	Max	Mean	SD	A
Aggressive Behaviour	507	0	28	7.66	5.20	.837
Rule-Breaking Behaviour	507	0	26	5.18	4.45	.824
Parental Knowledge	507	8	25	3.876	.705	.849
Child Disclosure	507	7	25	3.504	.821	.746
Parental Solicitation	507	8	25	3.692	.735	.676
Parental Monitoring	507	5	25	3.202	1.006	.832
Trust in Mother	507	10	50	4.284	.665	.886
Communication Mother	507	12	45	3.766	.815	.840
Alienation Mother	507	6	27	2.073	.744	.699
Trust in Father	507	10	50	4.034	.858	.913
Communication Father	507	9	45	3.269	.963	.879
Alienation Father	507	6	28	2.320	.858	.749
Parental Involvement	507	12	50	3.252	.710	.792
Positive Parenting	507	6	30	3.623	.860	.809
Poor Monitoring/Supervision	507	10	43	2.626	.615	.688
Inconsistent Parenting	507	6	28	2.602	.757	.523
Corporal Punishment	507	3	15	1.798	.730	.662

Table 2: Intercorrelation of examined measures

	EP	AB	RBB	PK	CS	PS	PC	TM	CM	AM	TF	CF	AF	PI	PP	PM	IP
AB	.928**																
RBB	.883**	.659**															
PK	-.437**	-.303**	-.515**														
CS	-.391**	-.263**	-.471**	.673**													
PS	-.171**	-.099*	-.232**	.473**	.529**												
PC	-.159**	-.067	-.234**	.321**	.233**	.300**											
TM	-.395**	-.305**	-.420**	.498**	.478**	.358**	.029										
CM	-.301**	-.212**	-.347**	.539**	.600**	.473**	.203**	.735**									
AM	.396**	.341**	.387**	-.418**	-.448**	-.300**	-.018	-.696**	-.618**								
TF	-.391**	-.322**	-.407**	.401**	.367**	.298**	.093*	.460**	.349**	-.378**							
KF	-.333**	-.289**	-.316**	.408**	.381**	.330**	.157**	.382**	.451**	-.358**	.778**						
AF	.350**	.330**	.313**	-.304**	-.291**	-.183**	-.021	-.371**	-.292**	.529**	-.692**	-.653**					
PI	-.218**	-.131**	-.277**	.487**	.539**	.524**	.231**	.508**	.611**	-.421**	.224**	.299**	-.167**				

PP	-.224**	-.151**	-.268**	.375**	.370**	.377**	.173**	.397**	.404**	-.280**	.357**	.375**	-.263**	.561**
PM	.427**	.323**	.475**	-.492**	-.391**	-.250**	-.458**	-.274**	-.323**	.321**	-.280**	-.267**	.226**	-.235**
IP	.275**	.226**	.269**	-.253**	-.248**	-.128**	-.075	-.276**	-.209**	.289**	-.228**	-.235**	.222**	-.060
CP	.294**	.278**	.267**	-.146**	-.152**	-.102*	.207**	-.326**	-.157**	.317**	-.335**	-.275**	.334**	-.082
														-.148**
														.099*
														-.213**

Note. EP – Externalising Problems; AB – Aggressive Behaviour; RBB – Rule-breaking Behaviour; PK – Parental Knowledge; CD – Child Disclosure; PK – Parental Knowledge; PS – Parental Solicitation; PC – Parental Control; TM – Trust in Mother; CM – Communication with Mother; AM – Alienation Mother; TF – Trust in Father; CF – Communication with Father; AF – Alienation Father; PI – Parental Involvement; PP – Positive Parenting; PM – Poor Monitoring/Supervision; IP – Inconsistent Parenting; CP – Corporal Punishment.

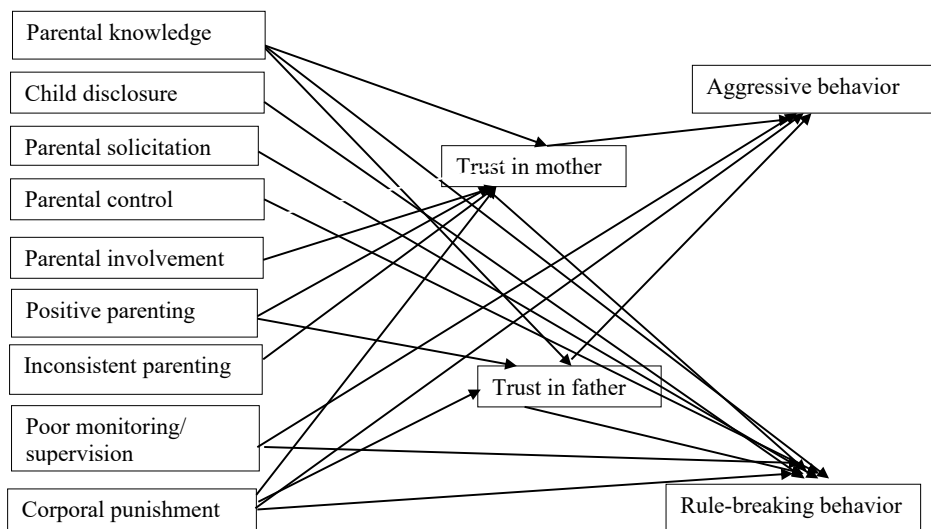
p > .05, ** p < .05, ***p < .01

It could be noticed that parental monitoring subscales are most strongly correlated with the attachment to parents construct. All aspects of parental monitoring except parental control correlate with trust, communication, and alienation from mother and father. Additionally, parental monitoring subscales positively correlate with positive parental practice. Externalising problems negatively correlate with all aspects of parental monitoring, positive aspects of attachment to parents (trust in mother/father and communication with mother/father) and positive parental practice (parental involvement and positive parenting). Positive correlation of externalising problems with alienation from the mother/father and negative parental practice such as poor monitoring/supervision, inconsistent discipline and corporal punishment are recognised.

Attachment to parents as a mediator of the link between parental monitoring, positive and negative parental practice and externalising problems

After modelling ($\chi^2 = 7,59$; $df = 4$, $p > .05$; NFI = 1; TLI = .97; CFI = 1; RMSEA = .04 (.20 to .59) direct and indirect paths from parental monitoring and positive and negative parental practice to aggressive and rule-breaking behaviour, it could be noticed that we obtained a model that is too complicated for the interpretation, because all variables are in correlation. At first, we eliminated all insignificant parameters ($\chi^2 = 104.8$; $df = 51$, $p < .05$; NFI = .98; TLI = .97; CFI = .99; RMSEA = .05), then finally all insignificant mediators related to externalising problems ($\chi^2 = 42.47$; $df = 23$, $p < .05$; NFI = .98; TLI = .97; CFI = .99; RMSEA = .04, 90% CI [.020 – .059]). Intercorrelations between focal predictors were included and tested in the original, and kept in the final model, as well. The final structural model is shown in Figure 1. Path coefficients are given in Table 3. Indirect effects are tested and given in Table 4.

The structural model revealed several interesting findings about the relations between the examined measures. The mediators that are directly and negatively related to aggressive and rule-breaking behaviour are: trust in mother and trust in father. Their effects are weak but deserve further attention. Trust in mother fully mediates the relations of parental involvement and inconsistent parenting with rule-breaking behaviour; and parental control, positive parenting, parental involvement and inconsistent parenting with aggressive behaviour. Trust in mother and trust in father fully mediate relation between positive parenting and rule-breaking behaviour; and parental knowledge with aggressive behaviour. Trust in mother and trust in father partially mediate the link between parental knowledge and rule-breaking behaviour and corporal punishment with rule-breaking behaviour and with aggressive behaviour. Trust in mother partially mediate the link between parental control and rule-breaking behaviour. Expectedly, all paths from parental monitoring scales to rule-breaking behaviour were negative except parental solicitation. Corporal punishment and poor monitoring/supervision were positively related to criterion variables.

Figure 1: Trust in mother and trust in father as a mediator of the link between parental monitoring and aggressive behaviour and rule-breaking behaviour

Path coefficients of the final structural model in which role of trust in mother and father as mediators of association between parental monitoring, positive and negative parental practice and aggressive behaviour and rule-breaking behaviour were tested (Table 3).

Table 3: Standard and Standardised regression weights for final model

			B	β	SE	CR	P	Label
TM	<---	PK	.27	.28	.40	.07	***	par_1
TF	<---	PK	.28	.28	.41	.07	***	par_2
TM	<---	PC	-.13	-.13	.35	-.04	***	par_6
TM	<---	PI	.33	.34	.41	.08	***	par_8
TM	<---	PP	.94	.96	.40	0.02	.19	par_9
TF	<---	PP	.21	.21	.41	.05	***	par_10
TM	<---	ID	-.13	-.13	.34	0.00	***	par_13
TM	<---	FP	-.19	-.19	.37	-.05	***	par_14
TF	<---	CP	-.27	-.26	.39	-.07	***	par_15
RBB	<---	RK	-.14	-.14	.43	-.03	.01	par_3
RBB	<---	CD	-.15	-.15	.40	-.04	***	par_4
RBB	<---	PS	.07	.72	.35	.02	.43	par_5
RBB	<---	PC	-.09	-.91	.34	-.03	.10	par_7
AGG	<---	PM	.23	.23	.41	.06	***	par_11
RBB	<---	PM	.23	.24	0.40	.06	***	par_12
AGG	<---	CP	.18	.17	.45	.04	***	par_16
RBB	<---	CP	.14	.14	.39	.04	***	par_17

AGG	<---	TM	-.12	-.12	.47	-.03	.10	par_19
RBB	<---	TM	-.13	-.13	.42	-.03	.03	par_20
RBB	<---	TF	-.14	-.14	.40	-.03	***	par_21
AGG	<---	TF	-.15	-.15	.47	-.03	.02	par_54

Model fit: $\chi^2 = 42.47$; $df = 23$, $p < .05$; NFI = .98; TLI = .97; CFI = .99; RMSEA = .04, 90% CI [.020 - .059]

Note. B – unstandardised regression coefficient; SE(B) – standard error; β – standardised regression coefficient; CR – critical ratio.

AB – Aggressive Behaviour; RBB – Rule-breaking Behaviour; PK – Parental Knowledge; CD – Child Disclosure; PK – Parental Knowledge; PS – Parental Solicitation; PC – Parental Control; TM – Trust in Mother; CM – Communication with Mother; AM – Alienation Mother; TF – Trust in Father; CF – Communication with Father; AF – Alienation Father; PI – Parental Involvement; PP – Positive Parenting; PM- Poor Monitoring/Supervision; IP – Inconsistent Parenting; CP – Corporal Punishment.

Table 4: Standardised and Standard Indirect effects

		B	β
ID		.00	.00
CP		.00	.00
PP		.00	.00
PI		.00	.00
PC		.00	.00
PK	TM	.00	.00
TM		.00	.00
CD		.00	.00
TF		.00	.00
PM		.00	.00
PS		.00	.00
ID		.00	.00
CP		.00	.00
PP		.00	.00
PI		.00	.00
PC		.00	.00
PK	TF	.00	.00
TM		.00	.00
CD		.00	.00
TF		.00	.00
PM		.00	.00
PS		.00	.00

ID		.17	.17
CP		.62	.61
PP		-.41	-.42
PI		-.42	-.44
PC		.16	.17
PK	RBB	-.73	-.75
TM		.00	.00
CD		.00	.00
TF		.00	.00
PM		.00	.00
PS		.00	.00
ID		.16	.16
CP		.64	.61
PP		-.42	-.42
PI		-.40	-.41
PC		.16	.16
PK	AGG	-.74	-.74
TM		.00	.00
CD		.00	.00
TF		.00	.00
PM		.00	.00
PS		.00	.00

Note. B – unstandardised regression coefficient; β – standardised regression coefficient
 AB – Aggressive Behaviour; RBB – Rule-breaking Behaviour; PK – Parental Knowledge; CD – Child Disclosure; PK – Parental Knowledge; PS – Parental Solicitation; PC – Parental Control; TM – Trust in Mother; CM – Communication with Mother; AM – Alienation Mother; TF – Trust in Father; CF – Communication with Father; AF – Alienation Father; PI – Parental Involvement; PP – Positive Parenting; PM- Poor Monitoring/Supervision; IP – Inconsistent Parenting; CP – Corporal Punishment.

■ DISCUSSION

The present research examined the links between parental monitoring and practice with externalising problems mediated by attachment to mother and attachment to father in a sample of Belgrade high school students. Main findings show that trust in mother and father only partially mediate the association of parental monitoring and rule-breaking behaviour, and fully mediate the link between positive parenting practice and rule-breaking behaviour and positive parenting practice and parental knowledge with aggressive behaviour. Trust in mother mediated the relationship of positive parenting practice with externalising problems, which is in line with the assumption that they spend more time in daily interactions with their adolescents than fathers do. The sources of parental knowledge were only directly related to rule-breaking behaviour and were not related to aggressive behaviour. It is found that attachment to parents is a more important mediator for understanding the link of parental monitoring with aggressive, than rule-breaking behaviour.

The given findings support the differences in the relationship between parental monitoring and educational practices of parents with aggressive and rule-breaking behaviour, as previous research has shown, too. (Cutrín, Maneiro & López-Romero, 2020). Prior research indicates that high parental control could be harmful for adolescents when it is not accompanied by trust and disclosure as indicators of a positive relationship with parents (Melotti, Poti, Giancesini & Brighi, 2018). The results are in line with the Hirschi's Social Control Theory of Delinquency (1969) that explains behavioural problems by the disruption or lack of social bonding between adolescents and their parents. The authors point out that high parental control threatens the sense of personal control in adolescents, and that any gain in preventing behavioural problems is nullified by the development of internalising problems. (Kerr & Stattin, 2000). It can be said that this finding was partially confirmed in the present study. For example, increasing parental control was related to a decrease in trust in mothers and to an increase in aggressive behaviour. These findings are in line with the results of longitudinal study that show that more parental control provokes aggressive behaviour, and less parental knowledge indicates rule-breaking behaviour (Cutrín, Maneiro & López-Romero, 2020). The reason why some of the previous studies could not detect parental control prediction effect might lay in the type of the criterion variable. Researchers more often opted to measure delinquency as behaviour that in itself measures a high level of structured behavioural problems that are not inherently aggressive. (Keijsers, 2010; Kerr, Stattin & Burk, 2010; Soenens, Vansteenkiste, Luyckx & Goossens, 2006). With the lack of parent-adolescent affective relationship, parental control could be perceived as provocative for coercive hostile cycles (Patterson, DeBaryshe & Ramsey, 1993). As expected, and in line with most research studies and coercive

theory, direct links between negative parenting practices and aggressive behaviour have been observed (Bender *et al.*, 2007; van der Vorst, Engels, Mees & Deković, 2006). However, there is evidence about mediation of attachment to parents in relationship of negative parenting practice and aggressive behaviour, as it was partially found in the present study (Bosmans *et al.*, 2006; Gallarin & Alonso-Arbiol, 2012). Positive parental practice seems to be only indirectly related to aggressive behaviour, especially by attachment to mother, which is in line with previous research evidence about positive parenting and affection relationship stability (Bosmans *et al.*, 2006; Madigan, Moran, Schuegnel, Pederso & Otten, 2007). Mothers seems to be traditionally more involved in parenting children in Serbian society (Zuković, Ninković & Krstić, 2015). Another explanation might be related with the different roles of mothers and fathers in adolescents' socialisation, meaning that affective relationships with mothers are more related to prosocial behaviour toward family, while affective relationships with fathers are more associated with prosocial behaviour toward friends (Padilla-Walker, Nielson & Day, 2016). It is important to note that trust in mothers and fathers fully mediate parental knowledge and aggressive behaviour. However, no source of parental knowledge is found to be related to aggressive behaviour. Aggressive behaviour differs from rule-breaking behaviour, meaning that it is mostly overt and is more noticeable by parents and the social environment (e.g. other parent, teachers, neighbours). In the context of reactive parenting, it is expected that the relationship between parents and adolescents changes from the onset of symptoms, for example decrease in the resources, attention, trust (de Haan, Prinzie & Deković, 2012; Fanti, Henrich, Brookmeyer & Kuperminc, 2008; Laird & Marrero, 2010).

Poor parental monitoring/supervision was only directly and positively related to externalising problems which could be explained by the great similarity with rule-breaking behaviour items (Stanger, Dumenci, Kamon & Burstein, 2004). Another possible explanation lies in reactive parenting, which can also refer to the positive attitudes of parenting and externalising problems. (Fite *et al.*, 2006; Kirwil, 2009; Muñoz, Pakalniskiene & Frick, 2011). On the other hand, it might be that parents' active efforts to gather information about their adolescents may have unfavourable impact on their development. Researchers also find that parental solicitation predicted higher level of problem behaviour (Keijsers, Frijns, Branje & Meeus, 2009; Kerr, Stattin & Burk, 2010). It might be that adolescents are striving for increasing levels of autonomy and parental solicitation may be viewed as intrusive by the youth (Criss *et al.*, 2015; Gaertner *et al.*, 2010). Influential research in the relevant field considers self-disclosure to be one of the most important sources of parental knowledge and strongly and consistently linked to rule-breaking problem behaviour and delinquency (Keijsers, 2010; Kerr, Stattin & Burk, 2010; Kerr, Stattin & Trost, 1999; Laird & LaFleur, 2016; van der

Vorst *et al.*, 2006). Research results suggest that passive strategies for obtaining information about their children's lives are more effective than active strategies. In order to understand the reciprocal links between self-disclosure and behavioural problems in adolescents, the authors introduced a study of the construct concerning secrecy, which turned out to be the only longitudinal predictor of externalising problems. (Frijns, Keijsers, Branje & Meeus, 2010). It seems that the information management is very important for understanding parent-child relationship with the tendency of differentiating self-disclosure, lying, keeping secrets.

The revealed contribution of adolescents' trust in their parents, as a very important mediating variable, fits into the conceptual framework of social control theories (Hirschi, 1969; Nye, 1958, according to Wells, 2010). Trust in parents can be considered an expression of affective identification (love and respect in the parent-child relationship), intimacy of communication (familiarity with the child's worries and problems) as an expression of parental knowledge, as conceived in this research, and supervision (psychological presence of parents in risk situations) is defined as parental control. The three mentioned elements, according to the theory of social bonding, represent the basis of the construct of attachment to parents in a broader sense (Hirschi, 1969). Therefore, the development of secure affective relationships from childhood to adolescence and adequate parental monitoring in adolescence are the way for the internalisation of values and the prevention of externalising problems. Namely, it can be said that the parent-child relationship, which is represented in trust in parents in this research, largely depends on how certain aspects of parental monitoring and parental practice will affect occurrence of aggressive and rule-breaking behaviour.

The results of the research suggest that interventions in the direction of improving parental monitoring should primarily include maintaining/improving the parent-child relationship. Trainings should be extremely individualised, adapted to the characteristics of a particular family and its members. Families differ in terms of the resources they have at their disposal, the business policies of their companies, parents' attitudes about the need for supervision and other. On the one hand, parents may feel insecure about parental practice, not knowing how to put themselves in situations that require a reaction. On the other hand, they may be too self-centred, not realising that their reaction is needed. Motivation to improve parental monitoring is an important prerequisite for starting an intervention. Parental management programmes should include interventions that improve parent-child communication, listening skills, positive parental actions and more. Practical examples of how to position oneself in certain situations can be helpful. The parent should learn how to deal with a certain risky situation in which their child finds themselves, without spoiling the relationship with them. In this regard, parents must be aware of possible developmental problems and specific recommendations for overcoming them.

Evaluation studies of parental interventions show that significant progress can be made in prevention and reducing externalising problems in adolescents (Kazdin, 1997; Woolfenden, Williams & Peat, 2002). A review of the most effective programmes modalities for parents shows that their application is limited to preadolescent and early adolescent age (Stakić, 2016). Parent-Child Interaction Therapy and Positive Parenting Programme conceptually corresponds to current findings and show moderate to significant effects in reducing externalising problems in childhood and early adolescence (Thomas & Zimmer-Gembeck 2007).

■ CONCLUSION, LIMITATION AND FURTHER DIRECTIONS

These results, therefore, raise the question if the parental monitoring and practice variables (alone) can act to prevent externalising problem behaviour in adolescence. Adolescents' trust in their parents has been found to play an important role in preventing aggressive behaviour, and to a lesser extent, rule-breaking behaviour. Research studies indicate earlier development of aggressive behaviour comparing to rule-breaking behaviour (Cutrín, Maneiro & López-Romero, 2020; Hyde, Burt, Shaw, Donnellan & Forbes, 2015), so that might be a reason for ruining parental capacities for proper reaction to aggressive behaviour. As it was noticed in previous research, it could be concluded that even parental monitoring and attachment to parents separately have a great impact on externalising problems in adolescents, their mutual relationship linked to externalising problems is weaker than it was expected (e. g. Rankin & Wells, 1990). However, even trust in mother and father as mediators are not too strong, their impact is stable and deserves further attention. Parental knowledge appears to have great potential in mediating the impact of parental supervision and parenting practices on externalising problems in adolescence (e.g. Criss *et al.*, 2015). When planning preventive interventions, the focus should be on improving parents' knowledge with an emphasis on developing trust between children and parents. Parents should maintain a strong psychological presence with their children and should teach them to disclose their activities to them.

Limitation of this study is that the measures on parental monitoring and parental practice were applied to any caregivers (mother or father or both), making it impossible to deduce maternal and paternal independent monitoring practices. Quite often, parental practice is not separately examined for each parent, as in this study. Examining variations in parenting practice would help push the boundaries in understanding their impact on the manifestation of externalising problems in

adolescence (Boele, Denissen, Moopen & Keijsers, 2019). In relation to the aforesaid, future research should include parental perception, too, as it would give more precise insight in the process of parental monitoring. The design of the study makes it impossible to interpret changes in parenting practice over time since the assessment of perception was done at one point. Also, in order to achieve a more complete insight into the impact of parenting practice on child development, it is necessary, in addition to problems in adjustment, to explore relationships with positive developmental outcomes, not just maladjustment, with the special consideration how different social contexts interact (Smetana, 2017).

References

- 📖 Achenbach, T. M. & Rescorla, L. A. (2001). *Manual for the ASEBA school-age forms and profiles*. Burlington: University of Vermont, Research Center for Children, Youth & Families.
- 📖 Armsden, G. C. & Greenberg, M. T. (1987). The inventory of parent and peer attachment: Individual differences and their relationship to psychological well-being in adolescents. *Journal of Youth and Adolescents*, *16*(5), 427–452. DOI: 10.1007/BF02202939
- 📖 Ary, D. V., Duncan, T. E., Duncan, S. C. & Hops, H. (1999). Adolescent problem behavior: The influence of parents and peers. *Behaviour Research and Therapy*, *37*(3), 217–230. DOI: 10.1016/S0005-7967(98)00133-8
- 📖 Banković, S. & Đorđević, M. (2014). Samoprocena nivoa aktivnosti, socijalizacije i akademskog postignuća kod adolescenata sa lakom intelektualnom ometenošću i adolescenata tipičnog razvoja [Self-asessement of the activity level, socialisation and academy achievement in adolescents with mild intellectual disability and adolescents in typical population]. U M. Japundža-Milislavljević (ur.), *Problemi u adaptivnom funkcionisanju osoba sa intelektualnom ometenošću* (str. 105–123). Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- 📖 Bender, H. L., Allen, J. P., McElhane, K. B., Antonishak, J., Moore, C. M., Kelly, H. O. B. & Davis, S. M. (2007). Use of harsh physical discipline and developmental outcomes in adolescence. *Development and Psychopathology*, *19*(1), 227–242. DOI: 10.1017/S0954579407070125
- 📖 Boele, S., Denissen, J., Moopen, N. & Keijsers, L. (2019). Over-time fluctuations in parenting and adolescent adaptation within families: A systematic review. *Adolescent Research Review*, *5*, 1–23. DOI: 10.1007/s40894-019-00127-9
- 📖 Borawski, E. A., Ievers-Landis, C. E., Lovegreen, L. D. & Trapl, E. S. (2003). Parental monitoring negotiated unsupervised time, and parental trust: The role of perceived parenting practices in adolescent health risk behaviors. *Journal of Adolescent Health*, *33*(2), 60–70. DOI: 10.1016/S1054-139X(03)00100-9
- 📖 Bosmans, G., Braet, C., Van Leeuwen, K. & Beyers, W. (2006). Do parenting behaviors predict externalizing behavior in adolescence, or is attachment the neglected 3rd factor?. *Journal of Youth and Adolescence*, *35*(3), 354–364. DOI: 10.1007/s10964-005-9026-1
- 📖 Buist, K. L., Verhoeven, M., Hoksbergen, R., terLaak, J., Watve, S. & Paranjpe, A. (2017). Associations of perceived sibling and parent-child relationship quality with internalizing and externalizing problems: Comparing Indian and Dutch early adolescents. *The Journal of Early Adolescence*, *37*(8), 1163–1190. DOI: 10.1177/2F0272431616653473
- 📖 Criss, M. M., Lee, T. K., Morris, A. S., Cui, L., Bosler, C. D., Shreffler, K. M. & Silk, J. S. (2015). Link between monitoring behavior and adolescent adjustment: An analysis of direct and indirect effects. *Journal of Child and Family Studies*, *24*(3), 668–678. DOI: 10.1007/s10826-013-9877-0
- 📖 Cutrín, O., Maneiro, L. & López-Romero, L. (2020). Parental knowledge and its sources: Testing their predictive value for violent and non-violent behaviour in adolescence. *A closer look at parenting styles* (pp. 277–299). New York: Nova Science Publishers.
- 📖 De Haan, A., Prinzie, P. & Deković, M. (2012). Change and reciprocity in adolescent aggressive and rule-breaking behaviors and parental support and dysfunctional discipline. *Development and Psychopathology*, *24*(01), 301–315. DOI: 10.1080/01639625.2012.1286172
- 📖 de Vries, S. L., Hoeve, M., Stams, G. J. J. & Asscher, J. J. (2016). Adolescent-parent attachment and externalizing behavior: The mediating role of individual and social factors. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *44*(2), 283–294. DOI: 10.1007/s10802-015-9999-5

- Doyle, A. B. & Markiewicz, D. (2005). Parenting, marital conflict and adjustment from early-to mid-adolescence: Mediated by adolescent attachment style?. *Journal of Youth and Adolescence*, *34*(2), 97–110. DOI: 10.1007/s10964-005-3209-7
- Gallarin, M. & Alonso-Arbiol, I. (2012). Parenting practices, parental attachment and aggressiveness in adolescence: A predictive model. *Journal of Adolescence*, *35*(1), 1601–1610. DOI:10.1016/j.adolescence.2012.07.002
- Gaertner, A. E., Rathert, J. L., Fite, P. J., Vitulano, M., Wynn, P. T. & Harber, J. (2010). Sources of parental knowledge as moderators of the relation between parental psychological control and relational and physical/verbal aggression. *Journal of Child and Family Studies*, *19*(5), 607–616. DOI: 10.1007/s10826-009-9345-z
- Greenberg, M. T. & Armsden, G. C. (2009). *Inventory of Parent and Peer Attachment (IPPA)*. Seattle: University of Washington. Retrieved August 17th, 2013. from the World Wide Web <http://prevention.psu.edu/pubs/documents/IPPAmanual0809.pdf>
- Fagan, J., Day, R., Lamb, M. E. & Cabrera, N. J. (2014). Should researchers conceptualize differently the dimensions of parenting for fathers and mothers?. *Journal of Family Theory & Review*, *6*(4), 390–405. DOI: 10.1111/jftr.12044
- Fanti, K. A., Henrich, C. C., Brookmeyer, K. A. & Kuperminc, G. P. (2008). Toward a transactional model of parent-adolescent relationship quality and adolescent psychological adjustment. *The Journal of Early Adolescence*, *28*(2), 252–276. DOI: 10.1177%2F0272431607312766
- Finkenauer, C., Engels, R. & Baumeister, R. (2005). Parenting behaviour and adolescent behavioural and emotional problems: The role of self-control. *International Journal of Behavioral Development*, *29*(1), 58–69. DOI: 10.1080/01650250444000333
- Fite, P. J., Colder, C. R., Lochman, J. E. & Wells, K. C. (2006). The mutual influence of parenting and boys' externalizing behavior problems. *Journal of Applied Developmental Psychology*, *27*(2), 151–164. DOI: 10.1016/j.appdev.2005.12.011
- Flanagan, I. M., Auty, K. M. & Farrington, D. P. (2019). Parental supervision and later offending: A systematic review of longitudinal studies. *Aggression and Violent Behavior*, *47*, 215–229. DOI: 10.1016/j.avb.2019.06.003
- Frick, P. (1991). *The Alabama Parenting Questionnaire*. Tuscalosa: University of Alabama.
- Frick, P. J., Christian, R. E. & Wootton, J. M. (1999). Age trends in the association between parenting practices and conduct problems. *Behavior Modification*, *23*(1), 106–128. DOI: 10.1177%2F0145445599231005
- Frijns, T., Keijsers, L., Branje, S. & Meeus, W. (2010). What parents don't know and how it may affect their children: Qualifying the disclosure–adjustment link. *Journal of Adolescence*, *33*(2), 261–270. DOI: 10.1016/j.adolescence.2009.05.010
- Hayes, L., Hudson, A. & Matthews, J. (2003). Parental monitoring: a process model of parent-adolescent interaction. *Behaviour Change*, *20*(1), 13–24. DOI: 10.1375/behc.20.1.13.24844
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. New Jersey: Transaction publisher. (Ninth printing in 2009).
- Hoeve, M., Dubas, J. S., Eichelsheim, V. I., Van der Laan, P. H., Smeenk, W. & Gerris, J. R. (2009). The relationship between parenting and delinquency: A meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *37*(6), 749–775. DOI: 10.1007/s10802-009-9310-8
- Hoeve, M., Stams, G. J. J., Van der Put, C. E., Dubas, J. S., Van der Laan, P. H. & Gerris, J. R. (2012). A meta-analysis of attachment to parents and delinquency. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *40*(5), 771–785. DOI:10.1007/s10802-011-9608-1

- Hyde, L. W., Burt, S. A., Shaw, D. S., Donnellan, M. B. & Forbes, E. E. (2015). Early starting, aggressive, and/or callous-unemotional? Examining the overlap and predictive utility of antisocial behavior subtypes. *Journal of Abnormal Psychology, 124*(2), 329–342. DOI: 10.1037/abn0000029
- Kazdin, A. E. (1997). Parent management training: Evidence, outcomes, and issues. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 36*(10), 1349–1356. DOI: 10.1097/00004583-199710000-00016
- Keijsers, L. (2010). *Does Your Mother Know? Parent-child Communication About Adolescent Daily Activities* (Doctoral thesis). Utrecht: Utrecht University.
- Keijsers, L. (2016). Parental monitoring and adolescent's problem behaviors: How much do we really know? *International Journal of Behavioral Development, 40*(3), 271–281. DOI:10.1177/0165025415592515
- Keijsers, L., Frijns, T., Branje, S. J. & Meus, W. (2009). Developmental links of adolescent disclosure, parental solicitation, and control with delinquency: moderation by parental support. *Developmental Psychology, 45*(5), 1314–1327. DOI:10.1037/a0016693
- Kerr, M. & Stattin, H. (2000). What parents know, how they know it, and several forms of adolescent adjustment: Further support for a reinterpretation of monitoring. *Developmental Psychology, 36*(3), 366–380. DOI: 10.1037/0012-1649.36.3.366
- Kerr, M., Stattin, H. & Trost, K. (1999). To know you is to trust you: Parents' trust is rooted in child disclosure of information. *Journal of Adolescence, 22*(6), 737–752. DOI: 10.1006/jado.1999.0266
- Kerr, M., Stattin, H. & Burk, W. (2010). A reinterpretation of parental monitoring in longitudinal perspective. *Journal of Research on Adolescence, 20*(1), 39–64. DOI: 10.1111/j.1532-7795.2009.00623.x
- Kirwil, L. (2009). Parental mediation of children's Internet use in different European countries. *Journal of Children and Media, 3*(4), 394–409. DOI: 10.1080/17482790903233440
- Kovačević-Lepojević, M., Ilić, Z., Maljković, M., Kovačević, M. & Ilijić, L. (2020). Parenting and externalising problems in adolescents: Results of factor analysis. *Vojnosanitetski pregled, 77*(5), 487–493. DOI: 0.2298/VSP170117099K
- Laird, R. D. & LaFleur, L. K. (2016). Disclosure and monitoring as predictors of mother adolescent agreement in reports of early adolescent rule-breaking behavior. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 45*(2), 188–200. DOI: 10.1080/15374416.2014.963856
- Laird, R. D. & Marrero, M. D. (2010). Information management and behavior problems: Is concealing misbehavior necessarily a sign of trouble? *Journal of Adolescence, 33*(1), 297–308. DOI: 10.1016/j.adolescence.2009.05.018
- Lopez-Tamayo, R., LaVome Robinson, W., Lambert, S. F., Jason, L. A. & Jalongo, N. S. (2016). Parental monitoring, association with externalized behavior, and academic outcomes in urban African American youth: A moderated mediation analysis. *American Journal of Community Psychology, 57*(3–4), 366–379. DOI: 10.1002/ajcp.12056
- Madigan, S., Moran, G., Schuegnel, C., Pederson, D. & Otten, R. (2007). Unresolved maternal behavior disrupted maternal behavior and disorganized attachment in infancy: Links to toddler behavior problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 48*(10), 1042–1050. DOI: 10.1111/j.1469-7610.2007.01805.x
- Melotti, G., Potì, S., Giancesini, G. & Brighi, A. (2018). Adolescents at risk of delinquency. The role of parental control, trust, and disclosure. *Deviant Behavior, 39*(3), 347–362. DOI:10.1080/01639625.2017.1286172

- 📖 Muñoz, L. C., Pakalniskiene, V. & Frick, P. J. (2011). Parental monitoring and youth behavior problems: Moderation by callous-unemotional traits over time. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 20(5), 261–269. DOI: 10.1007/s00787-011-0172-6
- 📖 Muris, P., Meesters, C. & van den Berg, S. (2003). Internalizing and externalizing problems as correlates of self-reported attachment style and perceived parental rearing in normal adolescents. *Journal of Child and Family Studies*, 12(2), 171–183. DOI: 10.1023/A:1022858715598
- 📖 Pace C., Martini, P. & Zavattini, G. (2011). The factor structure of the Inventory of Parent and Peer Attachment (IPPA): A survey of Italian adolescents. *Personality and Individual Differences*, 51(1), 83–88. DOI: 10.1016/j.paid.2011.03
- 📖 Padilla-Walker, L. M., Nielson, M. G. & Day, R. D. (2016). The role of parental warmth and hostility on adolescents' prosocial behavior toward multiple targets. *Journal of Family Psychology*, 30(3), 331–340. DOI: 10.1037/fam0000157
- 📖 Patterson, G., DeBaryshe, B. & Ramsey, E. (1993). A Developmental perspective on antisocial behavior. In M. Gauvain, & M. Cole (Eds.), *Readings on the Development of Children* (pp. 263–271). NY: Freeman.
- 📖 Pinquart, M. (2017). Associations of parenting dimensions and styles with externalizing problems of children and adolescents: An updated meta-analysis. *Developmental Psychology*, 53(5), 873. DOI: 10.1037/dev0000295
- 📖 Rankin, J. H. & Wells, L. E. (1990). The effect of parental attachments and direct controls on delinquency. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 27(2), 140–165. DOI: 10.1177/0270022427890027002003
- 📖 Smetana, J. G. (2017). Current research on parenting styles, dimensions, and beliefs. *Current Opinion in Psychology*, 15, 19–25. DOI: 10.1016/j.copsyc.2017.02.012
- 📖 Soenens, B., Vansteenkiste, M., Luyckx, K. & Goossens, L. (2006). Parenting and adolescent problem behavior: An integrated model with adolescent self-disclosure and perceived parental knowledge as intervening variables. *Developmental Psychology*, 42(2), 305–318. DOI: 10.1037/0012-1649.42.2.305
- 📖 Stakić, Đ. (2013). *Priručnik za stručnjake u sistemu maloletničkog pravosuđa* [Handbook for professionals in the juvenile justice system]. Beograd: International management group.
- 📖 Stanger, C., Dumenci, L., Kamon, J. & Burstein, M. (2004). Parenting and children's externalizing problems in substance-abusing families. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 33(3), 590–600. DOI: 10.1207/s15374424jccp3303_16
- 📖 Stattin, H. & Kerr, M. (2000). Parental monitoring: A reinterpretation. *Child Development*, 71(4), 1072–1085. DOI: 10.1111/1467-8624.00210
- 📖 Stattin, H., Kerr, M. & Tilton-Weaver, L. (2010). Parental monitoring: A critical examination of the research. In V. Gullamo-Ramos, J. Jaccard & P. Dittus (Eds.), *Parental Monitoring of Adolescents: Current Perspectives for Researchers and Practicioners*. New York: Columbia University Press.
- 📖 Steinberg, L. & Silk, J. S. (2002). Parenting adolescents. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Children and parenting* (pp. 103–133). Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- 📖 Tambelli, R., Laghi, F., Odorisio, F. & Notari, V. (2012). Attachment relationships and internalizing and externalizing problems among Italian adolescents. *Children and Youth Services Review*, 34(8), 1465–1471. DOI: 10.1016/j.chilyouth.2012.04.004
- 📖 Thomas, R. & Zimmer-Gembeck, M. J. (2007). Behavioral outcomes of parent-child interaction therapy and Triple P-Positive Parenting Program: A review and meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35(3), 475–495. DOI: 10.1007/s10802-007-9104-9

- 📖 Van der Vorst, H., Engels, R. C., Meeus, W. & Deković, M. (2006). Parental attachment, parental control, and early development of alcohol use: A longitudinal study. *Psychology of Addictive Behaviors*, *20*(2), 107–116. DOI: 10.1080/17482790903233440
- 📖 Wells, E. (2010). Nye, F. Ivan: Family Controls and Delinquency. In F. T. Cullen & P. Wilcox (Eds.), *Encyclopedia of Criminological Theory, volume 1* (pp. 670–674). Thousand Oaks: SAGE publications.
- 📖 Woolfenden, S. R., Williams, K. & Peat, J. K. (2002). Family and parenting interventions for conduct disorder and delinquency: a meta-analysis of randomised controlled trials. *Archives of Disease in Childhood*, *86*(4), 251–256. DOI: 10.1136/adc.86.4.251
- 📖 Zuković, S., Ninković, S. & Krstić, K. (2015). Vaspitni postupci roditelja iz ugla adolescenata [Parental Rearing Practices from the Perspective of Adolescents]. *Psihološka istraživanja*, *18*(1), 125–143.

Received 04.06.2021; Accepted for publishing 15.11.2021.

МЕНЬШЕ КОНТРОЛЯ, БОЛЬШЕ ДОВЕРИЯ: РОДИТЕЛЬСТВО И ЭКСТЕРНАЛИЗОВАННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПОДРОСТКОВ

Марина Ковачевич Лепович и Николетта Гутвайн
Институт педагогических исследований, Белград, Сербия

Татьяна Ментус
Белградский университет, Сербия, факультет специального образования и реабилитации

Аннотация. Плохой родительский контроль, негативные воспитательные образцы и приёмы, а также ненадёжная привязанность к родителям считаются факторами риска при проявлении экстернализованных проблем в подростковом возрасте. Целью исследования является изучение роли, которую аффективная привязанность к родителям играет в толковании отношений родительского контроля и воспитательных приёмов родителей с экстернализованными проблемами в подростковом возрасте. В исследовании приняли участие 507 подростков (209 мужского пола и 298 женского пола) в возрасте от 15 до 18 лет. Структурным моделированием выявлено, что доверие к родителям осуществляет систематический посреднический эффект. Было обнаружено, что доверие к родителям, особенно к матери, является лучшим медиатором для объяснения связи позитивных приёмов воспитания и родительского контроля с агрессивным поведением, чем с поведением, нарушающим правил. Результаты были интерпретированы в контексте значимости родительско-детских отношений и экстернализованных проблем в подростковом возрасте.

Ключевые слова: родительство, родительский контроль, аффективная привязанность к родителям, экстернализованные проблемы, подростки.